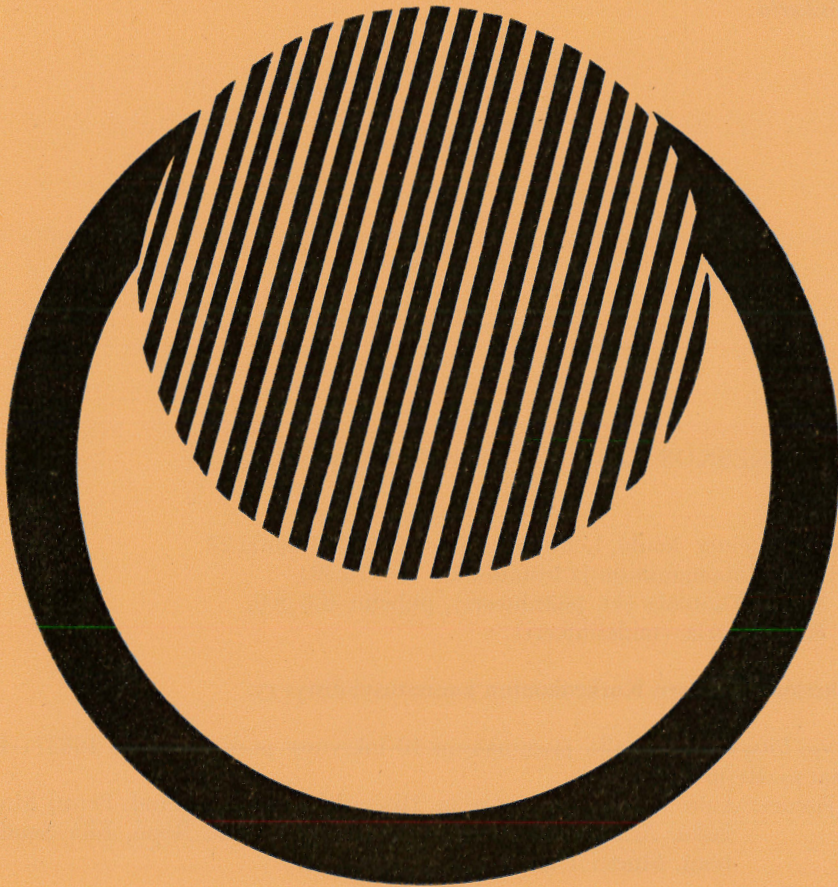

Katsaus

KULTTUURIKESKUS
KRIITTINEN KORKEAKOULU

4•1976

• KULTTUURI • POLITIIKKA • TALOUS •

KATSAUS

Julkaisija: Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Toimittajat:

*Raimo Ruottu (päätoimittaja), Käppöstie
03100 Nummela, puhelin 913-22870*

*Osmo Jokinen (toimitussihteeri), Hakaniemenkatu 3 A 32,
00530 Helsinki 53, puhelin 713 212*

Toimitusneuvosto: kannatusyhdistyksen johtokunta

Tilaushinnat 1976:

25 mk / vuosikerta

13 mk / puoli vuotta

Maksun voi suorittaa postisiirtotilille 71556-0.

*Irtonumeroita à 5 mk myy Suomalainen kirjakauppa, Portha-
nian paperikauppa ja Kirjavintti Helsingissä.*

Osoitteen muutokset:

Marja Vinberg,

Ruukinlahdentie 2 A 3,

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

Kuusi numeroa vuodessa

Neljäs vuosikerta

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Perustettu 1968

Osoite: Rudolf Steiner -koulu, Lehtikuusentie 6, 00270 Helsinki 27

Puhelin 410 141 (maanantaisin ja tiistaisin klo 17—18.30)

Sihteerit: Martti Tuomola (vt. pääsihteeri), puhelin 408 560,

Risto Suurla (taidesihteeri)

Kulttuurikeskus Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry.

Jäseneksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 10 mk/vuosi postisiirtotilille 168371-4.

Johtokunta: pj. Reijo Wilenius

jäsenet: Aulis Aarnio, Inkeri Airola, Ilkka-Christian Björklund, Pentti Ma-
laska, Antti-Veikko Perheentupa (vpj.), Ville Repo, Eila Sand-
borg, Martti Tuomola

Sihteeri: Merja-Riitta Virtanen, Ruukinlahdentie 2 A 3.

00200 Helsinki 20, puhelin 90-678 118

VALLANPITÄJÄT JA KIRJALLISUUS

Käsittelen seuraavassa vallanpitäjien ja kirjallisuuden suhdetta maassamme. Vallanpitäjillä tarkoitetaan poliittisen vallan haltijoita ja käyttäjiä. Pidän silmällä heidän toiminnastaan piirtyvää todellista tai kuviteltua linjaa ja koetan tarkastella, miten lähellä sitä tai kaukana siitä kirjallisuutemme vastaava suuntalinja on ollut. Pitäydyn tällöin Paula Tuomikoski-Leskelän aiemmassa alustukseensa (ks. Katsaus 2/76) erottamaan viiteen erilaiseen jaksoon.

Autonomian aika 1863—1906

Suomen säätyvaltiopäivien koollekutsuminen ja vakiintuminen 1863 osuu yksiin suomen kielen aseman vahvistamisen kanssa. Kirjallisuudessa 1860-luku merkitsee voimakasta nousukautta. Sen aluksi ilmestyy Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinain* II-osan lisäksi ensimmäinen todella merkittävä suomenkielinen runokokoelma, Oksasen *Säkeniä*. Suonio (Julius Krohn) julkaisee oman runokokoelmansa lisäksi antologian *Helmi-vyö suomalaista runoutta* (1866), josta avautuu ensimmäisen kerran yhtenäinen näkymä aikaisempaan suomenkieliseen lyriikkaan. Ennen muuta 1860-luku on Aleksis Kiven suurta luomiskautta: kaikki hänen keskeiset teoksensa *Kullervosta Seitsemään veljekseen* asti syntyivät ja valtaosin ilmestyivät seitsemän vuoden sisällä.

1860-luvun kulttuurinousu ei ollut sattuma. Sillä oli oma arkkitehtinsa, oma suunnitteleva ja liikkeelle paneva taustavoimansa: J. V. Snellman. Ajankohta oli myös siinä mielessä sopiva, että kolmen miehen työn vaikutukset alkoivat kypsyä: Runebergin, Lönnrotin ja Topeliuksen. Runeberg oli runoepoksillaan tuonut näkyviin suomalaisen maalaiskansan ja antanut sille korkeat eettiset arvotauseet; *Vänrikki Stoolin tarinoillaan* hän oli luonut eräänlaisen kansallistunteen kiteytymän. Lönnrot oli luonut kansalliseen-

poksen, *Kalevalan*. Topelius oli 1850-luvun alussa aloittanut *Välskärin kertomukset* ja todistanut niiden avulla sen, minkä hän eräässä nuoruudenkirjoituksessaan oli kieltänyt: että Suomen kansalla on oma historian- ja Jos asetetaan nämä saavutukset yhteyteen eurooppalaisen, etenkin saksalaisen romanttisen filosofian kanssa, huomataan että ulospäin oli saatu merkittävää näyttöä kahdella alueella, kansanrunoudessa ja historiassa, ja ikäänkuin täytetty ne perusehdot, jotka Herderistä saakka oli eri kirjallisuusteorioissa esitetty.

Tärkein kuitenkin oli Snellmanin työ. Hän oli 1860-luvun sekä politiikan että kulttuurin nousun *primus motor*. Kirjallisuus ja taide olivat Snellmanille tärkeitä kansallishengen ilmauksina ja osoituksina. Ja kirjallisuudelta *odotettiin* eräänlaista näyttöä myös kansallisessa mielessä; sen katsottiin kuvastavan kansakunnan olemusta. Koko 1800-luvun kirjallisuutemme historia voitaisiin kirjoittaa tästä näkökulmasta: kansallisen identiteetin etsintänä.

Toistaiseksi kirjallisuus oli poliittisesti suhteellisen vaaratonta niin Pietarin Talvipalatsin kuin Helsingin Säätytalon horisontista. Ristiriitoja alkoi ilmaantua, kun kirjallisuus nousi yhteiskunnallisesti ottaen kriittiseksi tekijäksi ja rupesi kuljettamaan Suomeen radikaaleja eurooppalaisia aatteita. Näin tapahtui 1880-luvulla, jolloin syntyi kiinteä kirjallinen koulukunta, realismi, ja ensimmäinen samanhenkinen kirjailijaryhmä, Nuori Suomi. Kirjallisuus ja politiikka kulkivat silti vielä käsi kädessä, sillä Nuoren Suomen miehet olivat monet itekin poliitikkoja tai näiden läheisiä ystäviä ja lehtimiestovereita. Realismiin otettiin kantaa jo valtiopäivilläkin, Ahon *Yksin*-romaanin paheksuttiin myös talonpoikaissäädyn piirissä. Realismin aikana kansalliskirjallisuuden idea oli murenemassa, ja se kuva, jonka realistit näyttivät, ei enää miellyttänyt monia.

Vuosisadan vaihteessa tilanne kuitenkin muuttui. Syitä oli parikin: realismi joutui tekemään tilaa symbolismille. Se pukeutui tällä kotimaisiin sarkavaatteisiin ja sai voimak-

kaan kansallisen sävyn; johtotähdiksi tulivat karelianismi ja Kalevala-romantiikka. Eino Leino ristikin virtauksen myöhemmin — pätevän tuntuisin perustein — kansalliseksi uusromantiikaksi. Toiseksi mahtitekiäjäksi ilmaantui tsaari-Venäjän painostus. Helmikuun manifestin jälkeen kaikki taide oli vähän aikaa kansallista demonstraatiota, näyttöä Suomen luovista hengenvoimista, katajaisen kansan sitkeydestä ja oikeudesta olemassaoloon. Poliitiikan ja taiteen intressit lankesivat muutamaksi vuodeksi yksiin. Harvinaisen voimakas kansallisen uusromantiikan aalto kokosi myös eri taiteet yhteiseen rintamaan.

Autonomian ajan loppujakso 1907—17

Muutos taiteen ja politiikan yhteistyöhön tuli suurlakon mukana 1905. Ensimmäisissä yksikamarisen eduskunnan vaaleissa, huomauttaa Matti Klinge teoksessaan *Bernadotten ja Leninin välissä*, ”lähes puolet kansaa asetti luokkasolidarisuuden tunnuksen ’perustuslaillisuuden’ ja ’kansanmielisyyden’ tunnusten edelle” (s. 52).

Kirjallisuus reagoi tähän ilmiöön nopeasti, miltei samanaikaisesti. Se alkoi ilmentää uutta luokkajakoista yhteiskuntaa ja sen ristiriitoja. Yhteiskuntakriittisen otteen vahvistuminen näkyy pian Kiannon ja Rantamalan teoksissa. Mutta kirjallisuus lakkaa myös olemasta ’koko kansan kirjallisuutta’. Alkaa muodostua työväenkirjallisuutta, joka kääntää selkänsä ’herroille’ ja ruotsinkielinen kirjallisuus rupeaa yhä tietoisemmin tähdentämään ruotsalaista ’kansallisuusaatetta’ ja erottumaan omaksi ryhmäkunnakseen.

Samalla alkaa käydä selväksi, että kirjallisuuden suoranaiset vaikutusmahdollisuudet koko yhteiskuntaan ovat kaventuneet. Vallanpitäjät eivät enää kuuntele kirjallisuutta samalla tavoin kuin ennen. Puolueissa johtajat eivät enää olleet kirjailijoita, kriitikkoja tai kirjallisuuden teoreetikkoja. Poliitikasta alkaa tulla ammatti, se ei enää ole luottamustehtävä. Vastaavasti huomattavimmat kirjailijat alkavat karttaa puolue-elämää. 1900-luvun alkupuolella puoluepoliittisia kannanottoja esittävät oikeastaan vain Eino Leino ja osittain V. A. Koskenniemi ja Kyösti Wilkuna, punaisella puolella vasta aivan loppuvaiheessaan Maiju Lassila. Esim. Joel Lehtoselle sanomalehtimiehen työ oli ennen muuta ammatti leipänsä ansaitsemiseksi; puolueohjel-

mat eivät ymmärtääkseni jättäneet minkäänlaisia merkitseviä jälkiä hänen kaunokirjalliseen tuotantoonsa.

Itsenäisyyden aika jatkosodan päättymiseen 1918—44

Erittäin selvästi kirjallisuuden ja yhteiskunnallisten päätöksentekijäin eriytyminen toisistaan näkyy v. 1918 jälkeisessä tilanteessa. Kirjallisuuden on uusissa oloissa vaikea löytää omaa rooliaan. Kirjailijat kuitenkin nopeasti ryhtyvät ottamaan kantaa sisällissodan syihin ja etenkin kritikoimaan sen jälkiselvittelyissä osoitettua julmuutta ja yksipuolisuutta. Ajatelltaan esim. Juhani Ahon lastua ’Nälkä on punikki’, Sillanpään *Hurskasta kurjuutta* tai Lehtosen *Kuolleita omenapuita*; laajemmassa mielessä myös Lehtosen *Putkinotkoa* voi pitää kansanpsykologisena tutkielmana sodan syntyyn johtaneista syistä ja katkeruuden kasvusta.

Tyypillistä koko 1900-luvun alussa liikkeelle lähteneelle polvelle oli v. 1918 jälkeen syrjään vetäytyminen tai eräänlainen pettymys; sattuvasti on puhuttukin ’pettynöistä idealisteista’ (ruotsinkielisistä kirjailijoista) tai ’pettynöistä romantikoista’ (Lauri Viljanen Joel Lehtosesta kokoelmassa *Lyyrillinen minä*). Nuoren valkoisen tasavallan laulajaa, uutta Runebergiä, ei ota syntyäkseen. Vasta vähän myöhemmin V. A. Koskenniemi — Maila Talvion tukemana — omaksuu johtavan runoilijan ja hovilaulajan roolin sekä ohjailee kirjallisuuden asioita myös vaikutusvaltaisena kriitikkona ja monitaitoisena kullsimiehenä.

Nuoren polven reaktiot olivat toisenlaiset: se kääntyi Eurooppaan päin, käänsi selkänsä oman maan veriselle menneisyydelle. Ruotsalaisella puolella muodostui taiteelliselta tasoltaan ja panokseltaan koko pohjolassa ainutlaatuinen moderni lyyrikkokoulu. Vain kaksi sen jäsenistä esittää poliittisia kannanottoja: Elmer Diktonius, joka avoimesti tuo ilmi vasemmistösympatiansa, ja Hagar Olsson, jonka ihmisyysspaatos on kuitenkin yleistä.

Myös suomalaisella puolella reaktio on selvä Tulenkantajien piirissä. Tämä ensimmäinen suomenkielinen itsenäisyysajan kirjallinen ryhmittymä oli varsinkin alkuvaiheessaan lähinnä vallaton boheemijoukko, joka tähtäsi kulttuurimme modernisointiin kone-romantiikan ja kaupunkikulttuurin merkeis-

sä. Ristiriita ympäröivän todellisuuden kanssa oli silmiinpistävä.

Kahdella syrjässä pysyneellä kirjailijalla alkoi hahmottua kriittinen ja totuudenmukainen kuva silloisesta Suomesta: Pentti Haanpäällä ja Toivo Pekkasella. Molempien teemana oli yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ongelma. Heidän tuotannostaan löydämme tänään havainnollisimmat kuvaukset 1930-luvun talouspulasta, työttömyydestä ja sen vaikutuksista. Kireä ja ironinen Haanpää joutui kärsimään siitä, että pilkkasi tasavallan lempilasta armeijaa ja irvaili kirkkoa. Tärkeimmille yhteiskuntakriittisille teoksilleen hän ei löytänyt enää kustantajaa, ja niin romaani *Noitaympyrä*, jonka kansallista itsekritiikkiä juuri siinä vaiheessa olisi tarvittu, jäi ilmestymättä ajallaan.

Paremmiin kävi Toivo Pekkasen. *Tehtaan varjossa*-romaania luettiin ja ilmeisesti siihen uskottiin myös luokkarajan toisellakin puolen.

1930-luvun puolivälin jälkeen kirjallisuutemme kuva alkaa nopeasti muuttua, ja esiin nousee mm. vasemmistolainen kirjailijaryhmä Kiila, jolla, kuten vasemmistoryhmillä usein myöhemminkin, on kiinteämpi suhde politiikkaan kuin muilla kirjailijoilla. Mutta esiintyi myös vapaamielinen 'Gummeruksen ryhmä', jonka tekstejä on luettavissa *Suomalaisen Suomen* palstoilta. Olavi Paavolainen, Lauri Viljanen, T. Vaaskivi ja Matti Kurjensaari muodostivat 30-luvun lopun vapaamielisen keskustan, jota haukutaan etenkin oikealta mutta myös vasemmalta. Joka tapauksessa Suomen kirjallisuus oli hyvässä vaiheessa, vapautumassa, avartumassa, rikastumassa, kun puhkeava suursota ja talvisota katkaisivat tämän kehityksen.

'Virallisen' Suomen ja kirjallisen Suomen tiet kulkivat sotien välillä melko etäällä toisistaan. Kansallista itsetuntoa tulkitsivat vain harvat merkitsevät kirjailijat, Koskenniemi ja Talvio etunenässä. Kailas oli hovilaulajaksi liian särmikäs, yksilöllinen ja onneton. Hänen, kuten Sarkian ja osittain Saima Harmajan runot, kuvittivat erästä 30-luvun lyriikan henkistä väistöliikettä, pakoa todellisuudesta. 1930-luvun näkyvimmäksi kirjailijaksi kohonnut F. E. Sillanpää kulki omia teitään. Selvimmin poliittisesti leimautuneita 30-luvun kirjailijoita olivat Koskenniemen lisäksi kiilalaiset, mutta heidän aikansa koitti vasta sodan jälkeen.

Sodan jälkeinen kausi 1945—61

Sodan jälkeen kirjallisuudessa ja kirjallisuudessa elämässä alkoi kova kuuhunta. Jos koskaan niin nyt kirjallisuus oli aikansa kuva. Milloinkaan ennen ei kirjallisuudessamme ole samanaikaisesti ollut niin paljon ristiriitaisia aineksia, niin paljon hapuilua, etsintää, levottomuutta, kuin 1940-luvulla.

Sodanjälkeisessä kaaostilanteessa kirjallisuus äkkiä tajuttiin huomattavaksi voimatekijäksi, ja SKDL:n kulttuuripolitiikka oli alkuun hyvin aktiivista; etenkin kun vasemmistolla oli riveissään sellainen teräväkielinen pakinoitsija kuin Raoul Palmgren ja sellainen suuri reettori kuin Jarno Pennanen. Vankilasta palanneet Kiilan runoilijat hoitelivat vuorostaan muutaman vuoden ajan jonkinlaista hovilaulajan roolia.

Mutta myös oikeiston taholla tajuttiin taiteen merkitys. Osoituksena tästä on se, että 1948 saatiin aikaan taiteen uusi apurahajärjestelmä, joka ensimmäistä kertaa tällä vuosisadalla saattoi jakaa yhtä suuria ja pitkäaikaisia stipendejä kuin joskus 1800-luvulla. Tuon ajan kirjallisuuspoliittisista lehdistä (kiilalaisten *40-luku*, Koskenniemen *Valvoja* ja liberaali *Suomalainen Suomi*) huomaa, että henkien taistelu oli kova ja kirjallisuuskeskustelu puolin ja toisin tarkoitushakuista, jopa puoluekantaista.

Kuten ennenkin vaikeina kausina, kirjallisuus toimi tärkeänä varaventtiilinä: se purki henkistä painetta niin, ettei sanottavia vaurioita päässyt syntymään. Samalla nousi esiin uusi polvi, joka nopeasti uudisti lyriikan muotokielen ja solmi katkenneet suhteet ulkomaiseen kirjallisuuteen. Henkinen nälkä oli suuri. Paasikiven Suomessa ei ulkopoliitikasta juuri keskusteltu, mutta kirjallisuudesta puhuttiin sitä enemmän. Kirjallisuus suoritti kansallisesti välttämättömän 'surutyön', lähimenneisyyden uudelleen arvioinnin. Varhaisina yrityksinä on muistettava Haanpään *Yhdeksän miehen saappaat* ja Paavolaisen *Synkkä yksinpuhelu*. Varsinainen uudelleenarviointi tuli Väinö Linnan romaanien mukana.

Niin eristyväksi ja epäpoliittiseksi kuin 50-luvun moderni lyriikka leimattiinkin, on kuitenkin ilmeistä, että se osaltaan teki eräänlaista henkistä puhdistustyötä heittämällä ulos fraaseja, vanhentuneita ihanteita, psykologista mystifiointia ja yliaikaista symbolismis-

ta periytyvää kauneudenpalvonnan mystiikkaa sekä nostamalla älyllisen kriittisyyden myös runouden yhdeksi aineosaksi. Kotimaisina taustahahmoina olivat Hellaakoski ja Mustapää, osittain myös Viljo Kajava. Proosan puolella Haanpään ja Pekkasen tuotantoon sisältyy tänä kautena monia heidän parhaita saavutuksiaan. Kriittinen asiallisuus näyttäytyi niin Eeva Joenpellon kuin Eila Pennasenkin teksteissä. Kirjallisuuskritiikin osuus oli huomattava, se pani monet uudistuksen alulle ja toi myös luovan kirjallisuuden joukkoon uutta verta.

Samalla löydettiin joitakin laiminlyötyjä alueita. Ilahduttavimpia niistä oli suomenruotsalaisen kirjallisuuden löytö. Se on näyttänyt rinnakkaisia ratkaisuja ja antanut ainoita sisäisen vertailukohteen suomenkieliselle kirjallisuudelle. Vähemmistö näkee terävämmin, tajuaa kaikki tukahduttamisyrietykset ja pakko-otteet herkemmin kuin valtaa pitävä enemmistö. Meillä on suomenruotsalaisessa kirjallisuudessa erinomainen kansakunnan omatunto, jonka reaktioihin olisi syytä paljon nykyistä tarkemmin kiinnittää huomiota.

Yhteiskuntapolitiikan uudistamisen kausi 1962—

Vuoden 1962 jälkeinen aika on kirjallisuudessa ollut toisaalta kansainvälisen tietoisuuden kasvun, toisaalta politisoitumisen aikaa. Saarikosken runokokoelma *Mitä tapahtuu todella?*, josta muutoksen kausi on ollut tapana laskea alkavaksi, sisältää jo nimensään kysymyksen, johon seuraavien vuosien kirjallisuus pyrki vastaamaan osittain raportti- ja dokumenttikirjallisuuden ja pamflettien keinoin. Arvo Salon *Lapualaisooppera*, protestilaulujen tulva ja erilaiset puolidokumentaariset näytelmät olivat yksi vastausyritys. Televisi- on leviäminen ja informaatiotulvan kasvu nopeuttivat politisoitumista. Kirjallisuudella oli kuitenkin omat vastakeinonsa. Niitä asioita, joita Christer Kihlman, Hannu Salama ja Alpo Ruuth teoksissaan toivat esiin, ei voitu kuvata millään muulla tavoin. Myös lyriikassa syntyi uusia väyliä. Kun taistelulaulut oli opittu, alkoi tulla myös lauhkeata, hiljaista arkipäivän lyriikkaa, joka puhui läheltä ja yksinkertaisesti — Helena Anhava, Eila Pennanen, Eeva Kilpi esimerkkeinä. Nuorin lyy-

rikkopolvi alkoi kirjoittaa luonnosta ja maisemasta niin yksinomaisesti, että kriitikko Pertti Lassila sai aiheen moittia sitä idylliin pakenemisesta ja kaavamaisuudesta. Lukijat ovat kuitenkin reagoineet myönteisesti uuteen luonnonlyriikkaan.

Kirjallisuus on siis säilyttänyt kasvonsa ja merkityksensä nykyhetkelläkin. Silti kirjallisuuden ja vallanpitäjien suhde ei mielestäni ole hyvä. Kirjallisuus on saanut rahaa, sille on perustettu lisävakansseja, on läänintaiteilijaa, kohdeapurahaa, taiteilija-apurahaa jne. enemmän kuin koskaan ennen. Mutta jotain myös puuttuu. Kirjailijasta ollaan tekemässä eräänlaista taidevirkamiestä, hänet valjastetaan kernaasti puolueen ideologisten vankkureiden eteen. Kustannustoimen kaupallistuminen on myös muuttanut kirjailija asemaa ja tehnyt kirjasta tavarat, yhden artikkelin muovipussissa.

Valtiovallan suhde kirjailijoihin näyttäytyy varsinkin kolmessa asiassa. Yksi on stipendien verovapaus, jonka lähes kaikki puolueemme olivat taannoin valmiita poistamaan. Kirjailijoille tämä olisi merkinnyt tuntuvaan taloudellista taakkaa. Toinen on eläkesysteemi. Kirjailijat maksavat raskasta yrittäjäeläkettä, jota he eivät kenties koskaan ehdi nauttia. Kolmas on kirjojen liikevaihtovero. Valtio kyllä antaa toisella kädellä, mutta ottaa sitä raskaammin toisella. Samalla kun valtion aktiivinen tuki taiteelle on noussut, on käynyt ilmi suurta välipitämättömyyttä ja ymmärtämättömyyttä, joka ei voi olla eduksi kirjallisuuden syntyedellytyksille.

Kirjallisuuden politisoituminen on myös vaatinut veronsa. Toisin ajatteleville on puhuttu uhkailevaa nyrkkikieltä, viljelty luokkataistelufraseologiaa tai vihjailtu, että vielä on aikaa kelkkansa kääntämiseen. Muutamien kirjailijoiden reaktioista onkin kuvastunut selvää pelkoa, vaikka se on naamioitunut varovaisten tai yleisluontoisen myönnittelevien sanakäänteiden taakse. Tämä kyräilyvaihe alkaa kuitenkin onneksi olla ohi, mutta paljon ihmissuhteita se on ehtinyt kiristää tai turmella.

Kenties olen liioitellut ja tulkinnut tilanteen turhan pessimistisesti, mutta tällä hetkellä kirjallisuuden ja vallanpitäjien suhde ei mielestäni ole hyvä. Kirjallisuuden kannalta tämän ei välttämättä tarvitse olla kielteinen seikka. Sillä on omat keinonsa, ja se on selvinnyt ennenkin. □

GENEETTISEN MANIPULAATION MAHDOLLISUUDET JA ETIIKKA

Kun tieteessä löydetään uusi ilmiö tai uusi tekniikka, alan kielenkäyttö on yleensä aluksi vakiintumatonta. Nimitykset ja tieteelliset termit saavat täsmällisen sisältönsä vasta aikaa myöten. Itse asiassa on olemassa monenlaisia geneettistä manipulaatiota, ja näistä vain viime aikoina eniten huomiota herättänyttä manipulaatioprosessia, ns. geenien siirtoa käsitellään tässä esityksessä.

Geenien (tai geenin) siirto organismista toiseen on tässä käsiteltävän manipulaatiota-
pahtuman oleellisin osatapahtuma. Ilta-Sanomain numerossa, joka ilmestyi viime maaliskuun 10. päivänä, käytettiin tässä tarkoitusta asiasta nimitystä ”geenien kopiointi” eli kloonaus. Kuten pian osoitan, molemmat nimitykset ovat oikeita, mutta tarkoittavat saman prosessin peräkkäisiä vaiheita. Prosessin ymmärtämiseksi on tunnettava myös sen alkuvaiheet jotka edeltävät edellämainittuja siirtoa ja kopiointia.

Koko prosessin lähtökohta on se tosiasia, että kaikkien tumallisten organismien, kaikkien bakteerien ja monien virustenkin kromosomit ja niiden sisältämät geenit ovat pitkiä lankamaisia DNA-molekyylejä. Kromosomin ulkonäkö on bakteerilla ja tumallisella organismilla erilainen, mutta perusrakenne on molemmilla sama: geenejä peräkkäin yksinkertaisena DNA-heliksina kromosomin päästä päähän. Tämä perusrakenteen samanlaisuus tekee mahdolliseksi geenien siirtämisen tumattomilta organismeilta (esim. bakteereilta) tumallisille (esim. ihmiselle) ja päinvastoin. Yleensä ei voida siirtää jonkin organismin kaikkea DNA:ta vaan vain osa siitä. Aivan viime aikoina on löydetty entsyymejä jotka paloittelevat DNA:n pätkiksi, joiden pituus ja laatu on jossakin määrin ennakolta arvat-

tavissa. Tällaisia pätkiä voidaan eristää eripituisia ja siirtää niitä sopivaan vastaanottaja-organismiin.

Oletetaan esim. että on pilkottu bakteeri A:n kromosomi eripituisiksi pätkiksi. Näiden pätkien annetaan imeytyä bakteeri B:hen ja ymppäytyä sen kromosomiin B:n omien geenien sekaan. Eräiden hyvin tunnettujen bakteerien kohdalla on mahdollista siirtää tiettyjä geenejä, mutta usein on tyydyttävä umpimähkaiseen siirtämiseen. Tutkimalla bakteeri B:tä siirron jälkeen voidaan selvittää mitä geenejä se on saanut siirrosta. Geeninsiirto on tapahtunut tosiasia.

Oletetaan seuraavaksi, että löydetään sellaisia bakteeri B:n tyyppisiä eli kantoja, joihin on siirtynyt toivottuja geenejä. Kasvatetaan näitä bakteereja monistaen niitä suuria määriä eli muodostamalla tämän kannan kloonit. Tässä kloonauksessa kopioituvat kaikki geenit miljooniksi ja taas miljooniksi, siirretty niiden mukana. Geenien siirtoa siis seuraa niiden kopiointi. Jokaista lyhyttä DNA-pätkää voidaan monistaa bakteereissa omana eristettynä kantanaan.

Edelläolevaan prosessiin käytetään sellaisia bakteerilajeja, joilla varsinaisen kromosominsa lisäksi on solulimassa pieni DNA-renkas, ns. plasmidi. Suosituin on tavallinen suolistobakteeri, kolibakteeri eli *Escherichia coli*, jonka monista plasmideista esim. tyyppi pSC 101 soveltuu geeninsiirtokokeisiin. Geeni siirretäänkin itse asiassa plasmidiin, joka ottaa sen vastaan paljon helpommin kuin bakteerin varsinainen kromosomi.

Saavutuksia ja mahdollisuuksia

Geeninsiirtomenetelmien kehitys umpimähkäisestä siirtelystä tietyn geenin siirtoon ja kloonaukseen on tapahtunut melkein kokonaisuudessaan 1970-luvun aikana. Ensimmäinen vaihe oli kahden *E. coli*ssa elävän plasmidi-

din DNA:n osien yhdistäminen uudeksi toimintakykyiseksi plasmidiksi. Hiukan myöhemmin onnistuttiin siirtämään toisesta bakteerisuvusta, stafylokokista (*Staphylococcus aureus*) peräisin olevan plasmidin geenejä *E. coli*n plasmidiin.

Edellisiä merkittävämpi saavutus oli eräiden selkärangaisesta eristettyjen geenien siirtäminen bakteeriin. Kynsisammakolta (*Xenopus laevis*) otettiin geenisäältänsä puolesta tunnettu pätkä DNA:ta ja siirrettiin plasmidin avulla *E. coli*n. Sitten testattiin geenien toimivuus ja todettiin, että sammakon geenit hyväksyivät bakteerin tarjoamat toimintamahdollisuudet ja olivat aktiivisia kolibakteerissa.

Se tosiasia, että tiettyjä geenejä voidaan siirtää bakteerilajista toiseen ja vieläpä esim. selkärangaislajista bakteeriin, avaa geneettiselle tutkimukselle mahdollisuuksia, jotka vielä vajaan 10 vuotta sitten olivat tuskin edes alan specialistien ennakoitavissa. On kuviteltavissa, että muutamien vuosien kuluessa voidaan vaikkapa ihmisen geenejä siirtää kolibakteeriin, monistaa tässä bakteerissa ja tutkia tarkkuudella, joka ei geenien ollessa ”kiinni” ihmisessä ole mahdollinen. Tällä tavalla voidaan kiertää ne monet vaikeudet joita ilmenee selkärankaisten geenien tutkimisessa ja esim. löytää sellaisia entsyymitoimintoja, joihin on muuten hankalaa päästä käsiksi.

Jo nykyisinkin, ja ilmeisesti vielä varmemmin tulevaisuudessa, on mahdollista siirtää geenejä myös siten, että vastaanottajana on bakteerin sijasta jokin monisolainen tumallinen organismi: kasvi tai eläin. On mm. esitetty sellaista mahdollisuutta, että viljakasveihin siirrettäisiin bakteereista geenikomplekseja, jotka tekevät solulle mahdolliseksi käyttää hyväkseen ilmakehän tyypeä.

Edelleen on kuviteltu, että siirtämällä sopiva kokoelma geenejä tiettyihin bakteereihin saadaan ne syntetisoimaan kemiallisia yhdisteitä, joita nykyisin joudutaan tuottamaan monimutkaisten ja kalliiden kemiallisten teollisuuden prosessien avulla.

Tutkimustyön jarruttaminen

Edellä mainitut huikaisevat mahdollisuudet lisätä geneettistä perustietoutta ja geneetiikan sovellutusalueita geenisiirtojen avulla puhuvat tietysti voimakkaasti sen puolesta,

että entistä enemmän varoja ohjataan geenisiirtotekniikkojen kehittämiseen. Kuitenkin on karu tosiasia, että geenisiirto- ja kloonaustudkimus oli lähes täysin pysähdyksissä heinäkuusta 1974 joulukuuhun 1975. Tähän ei suinkaan ollut synnä tutkijain yhteisön ulkopuolelta tullut ymmärtämyksen tai rahoituksen puute.

Tutkimustyön jarruttaminen sai alkunsa v. 1973 Yhdysvalloissa pidetyn, nukleinihappoja käsitelleen ns. Gordon Research Conference-kokouksen aikana. Tällöin joukko molekyylibiologeja ryhtyi pohtimaan niitä vaaroja, joita geenisiirtoihin voi liittyä monien myönteisten mahdollisuuksien sivuilmiönä. Tämä pohdiskelu johti julkilausumaan, jonka 11 tutkijaa julkaisi heinäkuussa 1974 tunnetussa aikakauslehdessä ”Science” (vol. 185, sivu 303). Vaaranmahdollisuuksista pidettiin seuraavia kahta tärkeimpinä:

1) Bakteereihin voi vahingossa siirtyä geenejä, jotka vastaavat ihmiselle myrkyllisten toksinien synteesistä tai aikaansaavat vastustuskyvyn antibioottihoitoa vastaan. Jos tällä tavoin muuttunut bakteerityyppi (*E. coli* tai jokin muu laji) pääsee karkuun laboratorioista, seuraukset voisivat olla vakavat.

2) On olemassa suuri määrä eläimille ja ihmiselle vahingollisia viruksia, näiden joukossa eräitä, joilla on kyky aiheuttaa syöpää tai muunlaisia ikäviä pitkään kestäviä tautitiloja. Tietyt virukset voivat olla piileksivinä isäntä-organismien, esim. selkärangaisen DNA:ssa pitkiäkin aikoja ja puhjeta aktiivisiksi geenisiirron yhteydessä. Viimeksimainittu vaara on lähellä erityisesti silloin kun geenejä siirretään tumallisesta organismista toiseen.

Heinäkuussa 1974 julkaistun julkilausuman allekirjoittajina oli edustajia suuresta osasta niitä laboratorioita, joissa geenisiirtotekniikka oli onnistuttu kehittämään pismälle. Julkilausuman moraalinen paine esti sen ulkopuolella olevia laboratorioita käynnistämästä geenisiirtokokeita. Kun kuitenkin näistä kokeista irti saatavissa oleva hyöty näytti riskin arvoiselta, päätettiin pitää kokous, jonka puitteissa selvitetäisiin soveliaat ja riittävän vaarattomat geenisiirron menetelytavat.

Ohjeita ja rajoituksia

Kokous pidettiin helmikuussa 1975 Asilomar’issa Kaliforniassa 86 yhdysvaltalaisen ja

53 muista maista (16 maata) saapuneen tutkijan voimin. Asilomar-kokous esitti varsin pitkälle menevän kokoelman ohjeita ja rajoituksia geenisiirtotutkimusten varalle. Nämä kansainväliset suositukset ovat yhä voimassa. Geenisiirtotutkimusten ehdoton painopiste on Yhdysvalloissa, joten varsin suuri merkitys on sillä miten tarkasti ja yleisesti varotoimenpiteitä noudatetaan sikäläisen tutkijayhteisön piirissä. On tätä taustaa vasten tähdellistä todeta, että USA:ssa varotoimenpiteet on viety pitemmälle kuin muualla. Joulukuussa 1975 Yhdysvaltain ylin terveydenhoidon säätelyelin NIH (National Institute of Health) julkaisi kokoelman säädöksiä, jotka ovat monessa kohdin ankarampia kuin Asilomar-kokouksessa esitetyt rajoitukset. Yhdysvallat on niitä harvoja maita, jotka julkaisivat avomielisesti tilastoja vaarallisilla mikrobeilla tehtyjen laboratoriokokeiden aiheuttamista tappioista. Viimeksikuluneitten 30 vuoden aikana on siviililaboratorioissa rekisteröity 5000 infektiota, joista noin kolmannes sattui tehostetuista varotoimenpiteistä huolimatta, muut (yleensä lievemmat) heikommien kontrolloiduissa olosuhteissa. Laboratorio-infektio, siinä kuin sairaalainfektiokin, on siis muuta kuin pelkkä teoreettinen mahdollisuus.

Rajoitukset haittavaikutusten puhkeamisen estämiseksi voidaan jakaa kahteen pääryhmään: 1) laboratoriolle asetettavat vaatimukset ja 2) koeorganismille asetettavat vaatimukset. Vaarattomimmiksi arvioidut kokeet voidaan tehdä normaalivarusteissa mikrobiologigeneettisessä laboratoriossa (tyyppi "P1"). Eniten riskille alttiit kokeet on tehtävä tiloissa, joissa on mm. ilmalukot, erityisvaatetus, pakollinen täyskylpy ennen poistumista jne. (laboratoriotyyppi "P4"). Jos koeorganismina käytetään kolibakteeria, saadaan vaarattomilta näyttäviin kokeisiin käyttää normaalikantoja (bakteerityyppi "EK1"), mutta riskin vaaniessa on käytettävä laboratorion ulkopuolella elinkyvyttöä bakteerikantaa (tyyppi "EK3").

Edelleen kehittäminen

Työt geenisiirtotekniikan edelleen kehittämiseksi ja uusien sovellutusten löytämiseksi ovat ilmeisesti hiljalleen käynnistymässä. Sekä Asilomar-kokouksen että erityisesti NIH-

komitean ohjeita on arvosteltu siitä, että ne näyttävät suosivan tiettyjä koejärjestelytyyppejä toisten, riskiarvoltaan samanlaisilta näytävien kustannuksella. On jopa väitetty, että rajoitukset suosivat niitä kokeita, joita rajoitusten laatijat itse tai heidän läheiset työtoverinsa ovat suorittaneet tai aikovat suorittaa. Tämä merkitsisi sitä, että asetettujen rajoitusten avulla tutkijat voivat suojata työnsä muiden laboratorioden kilpailulta ja kenties taata itselleen osan lähitulevaisuuden Nobel-palkinnoista!

Tutkijain asema tämänkaltaisten syytösten kohteena ei ole helppo, eikä muutenkaan. Jo pelkästään pakko tehdä työtä tiukan moraalisen kontrollin alaisena ja katkaista lupaavantuntuisten ideoiden siivet mainitun kontrollin vuoksi vie ristiriitatilanteeseen. Ne tutkijat taas, joiden työt ovat heidän mielestään epäoikeudenmukaisesti pannassa, voivat ryhtyä harrastamaan "salatiedettä", kokeita moraalin vartijoilta suojassa.

Ei ole myöskään taattua, että työ biologisen sodankäynnin hyväksi jättää kaikissa teknisesti riittävän kehittyneissä maissa geenisiirtomenetelmät syrjään. Teoreettisluonteiset, itse asiassa biologisen sodankäynnin valmisteluja palvelevat kokeet voidaan motivoida niillä hyötynäkökohdilla, joihin on viitattu tämän kirjoituksen alkupuolella.

Mahdollisuus saavuttaa ihmiskuntaa hyödyttäviä koetuloksia työssä, johon samanlaisesti sisältyy riskitekijöitä, ei ole sekään ristiriidaton tilanne yksittäisen tutkijan kannalta. Työskentelipä molekyylibiologi laboratoriossaan puhtaasti teoreettisten koejärjestelyjen parissa, hyötytavoitteisiin pyrkivässä ryhmässä tai biologisen sodankäynnin välikappaleena, hänen mahdollisuutensa tieteen etikkaan liittyvien ristiriitatilanteiden välttämiseen ovat vähäiset. □

Kirjallisuutta:

- P. Berg, D. Baltimore, H. W. Boyer, S. N. Cohen, R. W. Davis, D. S. Hogness, D. Nathans, R. Roblin, J. D. Watson, S. Weissman and N. Zinder 1974: Science 185, 303.
P. Berg, D. Baltimore, S. Brenner, R. Roblin and M. F. Singer 1975: Science 188, 991—994.
S. N. Cohen 1975: Scientific American, July 1975, 24—33.
N. Wade 1975: Science 190, 1175—1179.
Anon. 1976: Ilta-Sanomat 10. 3. 1976.

Kari E. Turunen

IHMISEN OLEMUS JA TYÖ ELI KLASSISEN MARXILAISEN FILOSOFIAN LOPPU

Marx ja työ

Jos haluaa tarkastella ”työn” käsitettä, lie-
nee syytä lähteä Marxin näkemyksistä, koska
Marxin analyysi on yleisesti tunnetuista erit-
telyistä sisällyksekkäin. Siksi tarkastelen aluk-
si yleispiirteisesti Marxin näkemystä työstä
kapitalistisessa yhteiskunnassa.

Marxilla työn ja tavarahan käsitteet liittyvät
läheisesti yhteen. Työ tuottaa tavaroita. Ta-
varoilla on toisaalta *käyttöarvo* ja toisaalta
vaihtoarvo. Käyttöarvolla Marx ymmärtää
tavaroiden hyödyllisyyttä, sitä, miksi niitä
ylipäättään tehdään. Ilman käyttöarvoa ei ole
vaihtoarvoa. Käyttöarvo ”kannattelee” vaih-
toarvoa. Vaihtoarvo syntyy siitä, että tavara
joutuu vaihtoon. Tehtailijalla on liikaa käyt-
töarvoja (esim. jotain kangasta), hän ei voi
käyttää niitä kaikkia, siksi on hänen vaihdet-
tava ne toisiin tuotteisiin. Vaihtoprosessia vä-
littämään syntyy raha — joka on sitten myö-
hemmin myös pääoman ilmaisija.

Jos tavaroita olisi vain tietty määrä ja ih-
miset vaihtelisivat niitä keskenään, ei syn-
tyisi kokonaisvoittoa eikä pääoma lisääntyisi.
Markkinoilla on kuitenkin eräs ”tavara”, jo-
ka tuottaa uusia tavaroita. Tehtailija ostaa
työtä, jonka kulutuksesta syntyy uusia tava-
roita. Työn tuotteet ovat kapitalistisessa yh-
teiskunnassa tehtailijan käytössä. Tehtailija
omistaa työn. Koska työläinen on pidettävä
hengissä, on hänelle maksettava palkkaa
hengenpitimiksi. Tehtailijan tavoitteena on
tietysti maksaa palkkaa mahdollisimman vä-
hän, jotta hänen saamansa lisäarvo olisi mah-
dollisimman suuri.

Menemättä tässä kuitenkaan pitemmälle,
Marx hahmottaa työn ja tavarahan käsitteistä
kapitalistisen yhteiskunnan lainalaisuuksia
hyvin tehokkaasti. Pitäydyn nyt kuitenkin
työn käsitteeseen.

Markkinataloudellisissa mekanismeissa pää-
omien yksityisomistuksesta johtuen työ jou-
tuu tavarahan asemaan. Työtä ostetaan ja myy-
dään kuin tavaroita markkinoilla ja työnteki-
jä joutuu ikään kuin pelinappulaksi. Täl-
laisessa tilanteessa työntekijä *vieraantuu*. Hän
ei määrää työnsä tuotteista ja hänen koko

olemuksensa joutuu markkinataloudellisten
lakien heiteltäviksi. Markkinataloudellisten
lakien paineessa työläisen asema kurjistumis-
taan kurjistuu. Näin ainakin näytti Marxista.

Vaikka tilanne kapitalistisissa maissa on
kovasti muuttunut sitten Marxin päivien, on
hänen näkemyksissään melkoista valaisuvoi-
maa ja tuoreutta edelleenkin. Teoreettisesti
näkemyksissä on vielä purevuutta, vaikkakin
elämänsisällöt ovat kovasti toiset.

Työn nurjaa kohtaloa ei ratkaisisi muu
kuin vallankumous ja tuotantovälineiden yh-
teisomistus. Lenin asetti marxilaisuuden eh-
doksi nimenomaan, että on tunnustettava
työn ja pääoman ristiriidan synnyttämä luok-
kataistelu ja köyhälistön pakkovalta (ns. pro-
letariaatin diktatuuri) vallankumouksen jäl-
keen. Muuten ei voida puhua marxilaisuus-
desta.

Teorian laajennuksia

Marxin käsitykset lieene pidettävä lähtö-
kohtana juuri niiden todistusvoimaisuuden
takia. Mutta käsittääkseni kuvaa on laajen-
nettava seuraavanlaisin huomioin.

Työn käsite liittyy läheisesti *tarpeen* käsi-
teeseen (kts. Turunen: Työ ja ihmissuhteet
luokkayhteiskunnassa, Katsaus 1974/4). Työ-
tä ei esiinny, jos ei ole olemassa tarvetta työn
tuotteista. Voidaankin nähdäkseni sanoa, että
työn tulisi esiintyä tarpeen esiintyessä. Työ
on *mielekästä*, jos tekijällä on mahdollisuus
nähdä työn takana oleva tarve. Alkukantai-
semmissa tuotantovoimien kehitysvaiheissa
näin olikin asianlaita. Vasta nykyaikaisen tuo-
tantotekniikan aikana työn ja tarpeen yhteys
on alkanut hämärtyä. Jos työn tekijä voi
nähdä selkeästi työnsä *tarpeellisuuden*, hän
jäsenyy yhteiskuntaan eikä koe itseään *tar-
peettomaksi* (ilman tarpeita olevaksi, kykene-
mättömäksi näkemään työn tulosten tarpei-
ta). Tarpeettomuus tässä mielessä on *vie-
raantuneisuuden* alkuperäinen sisältö.

Haluan nyt tutkia niitä seikkoja, jotka ovat
aiheuttaneet työn ja tarpeen käsitteiden eriy-
tymisen toisistaan.

Yhteiskunnan rakenteesta johtuvat seikat:

Kun tuotantovälineet ovat yksityisessä omistuksessa, esiintyy paine nähdä työ pelkästään palkan vastikkeena. Kun lisäksi markkinatalouden suhdanteet ja tuotantotekninen kehitys heittelevät työntekijän usein ainoaa omaisuutta, työtä, yksilön kannalta mielivaltaisesti, syntyy työn ainoaksi todelliseksi sisällöksi palkka. Työ on muuttunut tavaraksi ja sen mukana koko ihminen kärsii vaurion, joka aiheutuu ehkä keskeisimmän persoonallisuuden osan joutumisesta markkinatalouden lakien vaikutuspiiriin. Työntekijän on vaikea nähdä tyydyttävänsä työnsä tuotteilla jonkin toisen ihmisryhmän tarpeita, kun se näyttää pikemminkin olevan voiton tuottamiseen käytetty väline. Tällöin aletaan puhua mielellään riistosta. Käsitteelle riisto voidaan tietyksi hakea myös tarkka teoreettinen merkitys, vaikken siihen tässä puutu. Tällöin työntekijä järjestäytyy ja pitää huolta ammattiyhdistys- ja sopimustoiminnalla palkkansa suuruudesta ja työoloista. Työntekijä ja työnantaja eivät välttämättä lainkaan välitä siitä, miten heidän työnsä tuotteet tyydyttävät inhimillisiä tarpeita. Palkka tai voitto voi olla keskeisin työn motiivi. Työ on välttämätön paha eikä ymmärretyn tarpeen kannustama toiminta, kuten se alkukantaisemmissa yhteiskuntamuodoissa on ollut. On tietysti selvää, että alkukantaisen tuotantotekniikan aikana ihminen on ollut luonnonolosuhteiden armoilla ja työssä on ollut tiettyä pakonomaisuutta.

Nykyisessä yltäkylläisessä yhteiskunnassa työtä säätelevät aivan toisenlaiset, markkinataloudelliset lainalaisuudet.

Kulttuuriset tekijät: Keskityn pääasiassa koulutukseen ja kasvatukseen kulttuuritehtäjäiden yhteydessä. Koululaitos palvelee pitkälti talouselämää. Koulu tuottaa tietyillä talouselämän kannalta hyödyllisillä tiedoilla ja taidoilla varustettuja työntekijöitä. Koululaitos ei opeta kansalaisia tuntemaan ja tiedostamaan inhimillisiä tarpeita koko laajuudessaan.

Koululaiset eivät sisäistyneesti ymmärrä, miksi tietynlaisia töitä yhteiskunnassa esiintyy. Tämä siksi, että koko kulttuurissa esiintyy väärä työn ideologia: työ on vain sinun omaa elatustasi varten. Oppilaan ei tarvitse ymmärtää yhteiskuntaa inhimillisistä tarpeista käsin käynnistyvänä kokonaisuutena. Hänen on opittava tekemään työtä koulun antamilla taidoilla ja tiedoilla vain itsensä varten. Eikä nykyaikainen yhteiskunta olekaan

selkeästi jäsentynyt ja saanut muotoaan *inhimillisistä tarpeista käsin*. Talouselämän oikeus- ja omistussuhteet hämärtävät tämän.

Yksilölliset tekijät: On tietysti muistettava, että yksilö voi olla kehittyneempi tai vähemmän kehittyneempi henkisesti. Kaikki eivät osaa kokea yhteisöllisiä tarpeita ominaan. Kysymys on moraalista kehitysmättömyydestä. Useimmissa tapauksissa henkinen kehitysmättömyys on kuitenkin seurausta yhteiskunnan väärästä työn ideologiasta sekä koululaitoksen henkisesti kurjasta tilasta. Koulu on tällä sektorilla avainasemassa. Jos koululaitoksessa vaikuttaisi tieto ihmisen kokonaisolemukselta ja taito kokonaisolemuksen kehittämiseen, se vaikuttaisi voimakkaasti henkisen ja moraalisen tason kohentumiseen.

Koulun olisi opetettava tulevia kansalaisia tuntemaan inhimilliset tarpeet. Tätä ei voida tietenkään tehdä tavanomaisesti opettamalla, vaan oppilaiden kokonaispersoonallisuudesta on herätettävä heissä luonnostaan piilevä mahdollisuus kokea monipuolisesti inhimillisiä tarpeita. Koulun on kasvatettava yhteyteen inhimillisen todellisuuden kanssa, eikä vieraannutettava siitä kuten paljolti nykyään tapahtuu.

Edellä mainitut olivat keskeisimmät ilmiöryhmät, jotka vaikuttavat tarpeettomuuden ja vieraantumisen kokemukseen. Ne olivat ehkä viitteellisiä, mutta jokainen ymmärtää, että tarvittaessa kuvaa voidaan syventää.

Tarve-käsitteen laajennus

Vaikka Marx käyttäekin käyttöarvon käsitettä, ei hän kuitenkaan teoreettisesti tarkastele sellaista käsitettä kuin *tarve*. Teorian lähtökohdissa (Pääosa I osa) hän jättää lähes huomiotta ihmisen olemuksineen ja tarkastelee vain taloudellista liikettä.

Ihmisen olemus ei ole kuitenkaan selitettävissä taloudellisesta toiminnasta käsin. Ihminen sisältää olemuksellisia piirteitä, jotka eivät ole muuta kuin osaksi heijastetta vallitsevasta tuotantojärjestelmästä käsin. Vaikka käyttöarvon käsite sisältääkin implisiittisesti tarpeen käsitteen, jää Marxin mahdollisesti taustalla oleva tarve-käsite hyvin rajoittuneeksi. Hän ei juuri tarkastele ihmisen kulttuuritarpeita, vaikka analysoidessaan kulttuuria järjestelmän ylärakenteena osoittaa omanneensa jonkinlaisen näkemyksen kulttuuria luovasta tarpeesta.

Koska Marxin näkemys inhimillisistä tarpeista on ilmeisesti ollut rajoittunut tai hän ei ole sitä seikkaperäisesti ilmaissut, on myös yleiseen ajatteluun siirtynyt melkoisen rajoittunut näkemys inhimillisestä olemuksesta. Taloudellinen ja tuotannollinen toiminta nähdään ensisijaisena ja kaikki muu sen seurauksena. Siksi marxilaista yhteiskuntanäkemyistä hallitsevat tuotannolliset näkökohdat. Ratkaisu tuotantosuhteissa tuo ratkaisun myös muiden inhimillisten tarpeiden osalta. Tämä on kuitenkin rajoittunut näkemys.

Ihmisellä on muitakin tarpeita kuin ne, jotka synnyttävät talouselämän. Talouselämä tyydyttää lähinnä ihmisen fyysistä tai ulkoisten olosuhteiden säätelyyn liittyviä tarpeita.

Kaksi henkisen elämän aluetta, oikeuslaitos ja kulttuuritoiminta muodostavat olemukseltaan kaksi aivan erilaista ja talouselämästä poikkeavaa inhimillisen toiminnan aluetta.

Erityisesti kapitalistisen kehityksen alkuvaiheissa oikeus ja kulttuuri näyttivät suurelta osin (vaikkei tietysti kokonaan, koska silloinkin on näillä aloilla ollut aitoja virikkeitä) pönkittävän vallitsevaa yhteiskunnan luokkakajoa ja merkittävän suoranaista epäoikeutta työtään myyvää luokkaa kohtaan. Koska kulttuuri ja oikeus näyttivät (ja olivat sitä myös tosiasiallisesti) olevan sekä työläisen saavuttamattomissa että häntä vastaan, on ymmärrettävää, että kulttuuri ja oikeuslaitos nähtiin kapitalistisen yhteiskunnan ylärakenteena, ideologiana, vääristyneenä tietoisuutena, luokkatietoisuutena.

Talouselämä hallitsi ja käytti hyväkseen oikeutta ja kulttuuria.

Kapitalistisissa yhteiskunnissa työväenluokka sekä muut edistykselliset piirit ovat kyenneet merkittävästi tuomaan oikeuslaitoksen ja lainsäädännön piiriin riippumattomuutta, joka on merkinnyt kansalaisten tasavertaisuutta lain edessä. Kulttuurielämä on myös saanut nauttia lisääntyvää vapautta. Tilanne ei kuitenkaan vieläkään ole läheskään tyydyttävä. Talouselämän vaatimukset kohdistuvat edelleen voimakkaina henkisen toiminnan sektoreihin. Kulttuurielämä on kaupallista ja koululaitos on merkittävältä osin talouselämän intressien palveluksessa. Lait tukevat epätasa-arvoisuutta.

Marxilaisen näkemyksen mukaan ratkaisu piilee tuotantosuhteiden muuttamisessa. Tuotantovälineet on otettava yhteiskunnan (valtion) omistukseen. Tähän sinänsä ei vielä ole

mitään erityistä huomauttamista. Ojasta alikkoon mennään vasta sitten, jos uusi talousjärjestelmä vanhaa voimakkaammin kaappaa oikeuden ja kulttuurin omaan hallintaansa. Talouselämä määrää jälleen oikeudesta ja kulttuurista. Sentralistinen hallinto käytännössä johtaa helposti siihen, että edes talouselämän piirissä kansalaiset eivät itse määrittele tarpeitaan ja vastaa niihin työllään, vaan köyhälistön pakkovaltaa soveltavat elimet määrittelevät tarpeet ja työt. On syntynyt uusi ylärakenne, ideologinen tietoisuus, jossa helposti tulee tosiasiaista valhe ja valheesta tosiasia.

Uusi yhteiskunnallinen järjestys

Työn ja pääoman ristiriidan sekä markkinataloudellisten lakien tuoman inhimillisen turvattomuuden ratkaisun täytyy tapahtua talouselämän puitteissa. Ratkaisujen on oltava sellaisia, jotka turvaavat maksimaalisen tarpeiden tyydytyksen kaikille ja turvallisen elämän jatkumisen. Keskeistä on antaa ihmisten talouselämän puitteissa itse määritellä tarpeensa. Keskinäisin sopimuksin he tässä varmasti onnistuvatkin, jos lainsäädäntö pidetään irrallaan itse taloudellisesta toiminnasta. Oikeustoimi määrittelee tietysti ne puitteet, joissa talouselämä voi tapahtua kenenkään oikeuksia loukkaamatta. Oikeutta ei saa valjastaa uuden taloudellisen järjestyksen rengiksi.

Jotta uusi yhteiskunnallinen järjestys olisi todella vanhaa parempi on oikeustoimen oltava talouselämästä riippumaton, sillä vain siten taataan, että kansalaiset tuntevat saavansa oikeuden. Kansalaisilla on selkeä oikeustaju, he tietävät yleensä, mikä on misäkin tilanteessa oikeus ja kohtuus, vaikka kapitalistisen yhteiskunnan puristuksessa oikeustaju tahtoo hämärtyä tai ainakin joutuu kovalle koetukselle. Inhimillisesti tyypillistä on harkita asioita myös oikeuden kannalta. Tätä kykyä ei ole halveksittava, vaan sitä on voimistettava. Se voimistuu, jos ihmiset voivat sitä vapaasti harjoittaa.

Jos edellä sanottuun perehtyy, ei voine muuta kuin todeta, että se vastaa ihmisen olemusta ja on näin ollen ihanteellinen ratkaisu. Ongelmaksi jää, mitä mahdollisuuksia sillä on toteutua. Jääkö yhteiskunnallinen kehitys vain eturyhmien, luokkataistelun ratkaisujen varaan. Se saattaa merkitä, ettei meillä

jatkuu sivulle 26

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Kriittisessä Korkeakoulussa järjestetään iltaisin ja viikonloppuisin luento- ja alustussarjoja sekä keskustelutilaisuuksia, joissa käsitellään ihmisen, kulttuurin ja yhteiskunnan ongelmia.

Kaikki tilaisuudet ovat avoimia ja maksuttomia. Ne pidetään yleensä Rudolf Steiner-koululla (Lehtikuusentie 6, Helsinki 27). Tänä alkavana kautena on kuitenkin yhä selvemmin pyritty hakeutumaan keskeemmälle kaupunkia — lähemmäksi yleisöä. Tilaisuudet, jotka järjestetään muualla, on merkitty keskiaukeamalla ohjelman jälkeen suluissa. Arkipäivien tilaisuudet alkavat klo 19 ja viikonloppuisin klo 14, muutamien poikkeuksien, joista myös on erikseen maininta.

Tilaisuuksissa pidettyjä esitelmää, alustuksia ja keskusteluja julkaistaan kuusi kertaa vuodessa ilmestyvässä Katsaus-lehdessä, jonka voi tilata maksamalla vuositilauksmaksun 25 mk ps-tilille 715 56-0.

SYKSYN 1976 OHJELMA

Tänä syksynä on KKK:n ohjelma selvästi rakentunut neljän aihepiirin ympärille, jotka muodostavat kukin tilaisuussarjan. Jotta ohjelma ei kuitenkaan keskittyisi liikaa vain tiettyjen ongelmien ympärille, mukaan on pyritty saamaan muutamia yksittäisiä tilaisuuksia, joissa käsitellään meitä kaikkia koskettavia asioita. Lisäksi taide-ohjelmat tasapainottavat kokonaisuutta muodostaen huomattavan osan tilaisuuksien lukumäärästä. Ohessa ohjelman lyhyt esittely:

1. Tiedon rajat

Tiedon rajat -sarja käynnistyi keväällä 1975. Silloin lähdettiin kartoittamaan tietomme ja tietteellisten käsitysten ja uskomuksiemme rajamaita ja nykytilaa eri tieteenalojen edustajien alustusten voimalla. Usein on esitetty, että tietomme perusteissa ei enää ole odotettavissa vakavampia laadullisia muutoksia tai uusia oivalluksia, vaan meidän on tyydyttävä nykytiedon tarkentamiseen ja sovelutusten kehittelyihin. Mihin tietomme perustuu — tiedemiesten uskoon vai uskonmiesten tietoon? Löytyykö maailmankaikkeudesta uusia, vielä tavoittamattomia todellisuuden alueita?

Näihin kysymyksiin pyritään jälleen tuomaan lisävalaistusta sarjan puitteissa. Aikaisempina kausina ongelmakenttää on eritelty mm. ydinfysiikan, tähtitieteen, psykiatrian, sekä dialektisen-, dualistisen- ja uusmaterialismin näkökulmista. Tänä syksynä raotamme verhoja seuraavien esitysten puitteissa:

28.9. Ben Furman: *Inarin kokouksen satoa — transpersonaalisen psykologian tutkimustuloksia.*

18.10. Torbjörn Gustavson: *Kirlianin menetelmä ja bioplasma; uusi alue tieteen piiriin?*

23.11. Heikki Oja: *Avaruustutkimuksen nykyvaiheet.*

7.12. Mauno Pohjonen, Aarre Neittaanmäki, Simo Rannikko: *Maasäteily, tiede ja sairaudet.*

Tiedon rajat -sarja Turussa

Ensimmäistä kertaa järjestetään yhteistyössä Turun Kauppakorkeakoulun kanssa noin kuukauden kestävä *Tiedon rajat*-sarja viitenä perättäisenä maanantaina alkaen 4.10.1976 klo 19. Tilaisuudet pidetään Turun Kauppakorkeakoulussa, sali 7 (1. krs). Osoite: Rehtorinpellontie 5, 20500 Turku 50.

4.10. Pentti Malaska: *Tulevaisuuden tutkimuksesta ja tutkimisesta — mitä voimme tietää tulevaisuudesta?*

11.10. Sven Krohn: *Tiede ja parapsykologia.*

18.10. Reijo Wilenius: *Ihmisen tiedon rajat — voidaanko ne ylittää?*

25.10. Pentti Viita: *Missä kulkevat taloudellisen tiedon rajat? Ylitetäänkö ne usein huomauttamatta?*

1.11. Matti Vapaavuori: *Tietospasmi — ihmisen ja tietoyhteiskunta.*

Aikaisempina kausina pidetyistä *Tiedon rajat*-sarjaan kuuluvista tilaisuuksista kootaan syyskaudella -76 aineisto KKK:n julkaiseman (jo loppuunmyydyt) Informaatiöräjähdys -kirjassen tapaan. KKK on saanut julkaisemista varten tiedonjulkistamisapurahan.

2. Hätätila

Kansallinen hätätila pyörytti KKK:lla liikkeelle kokonaisen aiheparan. Hätätilahan ei suinkaan rajoitu taloudellisiin kysymyksiin. Päinvastoin, ahdinko muilla aloilla saattaa ilmetä vielä paljon rajuja.

27.9. Yhteiskuntapolitiikan hätätila. Yhteiskuntapolitiikan tavoitekriisi: Martti Lindqvist ja Antti-Veikko Perheentupa.

4.10. Taloudellinen hätätila: Seppo Lindblom: *Missä todella tuhlataan? Markku Nurmi: Virheellisestä investointipolitiikasta talouden tasapainoon.*

15.11. Henkinen hätätila: Simo Knuuttila: *Tulevaisuuden odotusten kriisi — ihminen mahdollisuuksiensa herra vai vanki? Jaakko Tuomilehto: Sydänsairaus ja tulevaisuuden odotukset sekä Pentti Malaska: Hysterisis.*

Sarja jatkuu keväällä 1977.

3. Luovuuden ehdot

Luovuuden merkitykseen inhimillisen toiminnan eri alueilla on viime vuosikymmeninä kiinnitetty enenevässä määrin huomiota. Tähän on osaltaan ilmeisesti vaikuttanut se, että nykykulttuurimme — kaikesta sen moninaisuudesta huolimatta — on yhä selvemmin urautumassa ja mekanisoitumassa. Tällöin alitajuisesti tunnetaan todellisen luovuuden ehtyminen ja yritetään eri tavoin uudelleen löytää "luovuuden lähteitä ja perusteita". Eri-laiset luovan toiminnan kurssit ovat tästä esimerkkinä, samoin teollisuuden pyrkimykset erilaisten innovointimenetelmien kehittämiseen.

Luovuudesta on tullut myös uusi tutkimuksen kohde. Alalta on valmistunut jopa muutama suomalaisen väitöskirja. Näyttää kuitenkin siltä, ettei

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU: Syksy 1976

SYYSKUU

Ma 27. 9. Yhteiskuntapoliittinen hätätila (I)
klo 19 Yhteiskuntapolitiikan tavoitekriisi:
Teol.tri Martti Lindqvist ja os.pääll.
Antti-Veikko Perheentupa

Ti 28. 9. Inarin kokouksen satoa
klo 19 Lääk.kand. Ben Furman: Transperso-
naalisen psykologian tutkimustuloksia
Kommentti: toim. Veikko Leväaho
(Tiedon rajat)

LOKAKUU

Ma 4. 10. Taloudellinen hätätila (II)
klo 19 Joht. Seppo Lindblom, Suomen Pank-
ki: Missä todella tuhlataan?
Valt.lis. Markku Nurmi: Virheellises-
tä investointipoliitikasta talouden ta-
sapainoon

Ti 5. 10. Alkuperäiskansojen maailma
klo 19 Valt.maist. Markku Henriksson: Ame-
rikan intiaanit

Ma 11. 10. Luovuuden ehdot; samannimisen esi-
klo 19 telmäsarjan avaus.
Mitä on luovuus? Mikä luovuutta ra-
joittaa, mikä sitä edistää?
Prof. Reijo Wilenius, valt.lis. Arja
Merikallio
Kommentti: Fil.maist. Lasse Alho

La 16. 10. Kasvatus-symposium: Kasvatuksen ta-
klo 14 voitteet ja ihmiskuva.
Kouluhallituksen virittämän laajan
kasvatustavoitekeskustelun avaus.
Kouluhallituksen pääjoht. Erkki Aho
Prof. Reijo Wilenius, pääsiht. Veikko
Pöyhönen, Yrjö Engeström
Eri kasvatusjärjestöjen kommentit se-
kä keskustelu
Tilaisuus järjestetään yhteistyössä
Kasvatuksen liiton kanssa.
(Huom. aika ja paikka: klo 14,
Svenska Arbetaristitut)

Su 17. 10. Syksyn kirja: Yrjö Ahmavaara "Yh-
klo 13 teiskuntakybernetiikka" Hum. kand.
Markku Graae: esittely ja arviointia
Kommentti ja keskustelu
(Huom. aika ja paikka: Töölön kir-
jasto, III krs.)

Ma 18. 10. Kirlianin menetelmä ja bioplasma;
klo 19 uusi alue tieteen piiriin?
Dipl.ins. Torbjörn Gustavson: Suo-
malaisia ja ulkomaisia tutkimustulok-
sia sekä tulkintoja
Kommentti: Prof. Matti Bergström
Alustus pidetään ruotsiksi ja kom-
mentti suomeksi
(Tiedon rajat)

To 21. 10. Krebsvorbeugung und Krebsbehand-
klo 19.30 lung (syövän ennaltaehkäisy ja hoito)
Lääk.tri Rita Leroi: Lukas-klinikka,
Arlesheim, Sveitsi
Pääsymaksu Tilaisuus järjestetään yhteistyössä
mk 5,— Terveystieteiden Valinnanvapaus
ry:n kanssa
Esitelmä pidetään saksan kielellä ja
tulkataan suomeksi (huom. aika)

Ma 25. 10. Vesakkomyrkyt: Ylitark. Olli Paasi-
klo 19 virta

Ti 26. 10. Huk Markku Graae: Pelaatko vai lei-
klo 19 kitkö? Ulkoinen järjestys vai sisäinen
kulttuuri?

Ke 27. 10. Arkkrit, Juhani Pallasmaa: Tiedosta-
klo 18 mattomat prosessit taiteellisessa luo-
misessa.
Esitelmä Amos Anderssonin taidemu-
seossa Dimensio-ryhmän järjestämän
taidenäyttelyn yhteydessä
(Huom. aika ja paikka)

Ke 27. 10. Fil.tri Pertti Seiskari: Nykyaajan eko-
klo 19 logiset ongelmat — ihmisen ekologia
(INKA:n ohjelmistoa)

MARRASKUU

Ma 1. 11. Vallan muodot
klo 19 Samannimisen esitelmäsarjan avausti-
laisuus.
Mitä valta on? Kenellä sitä on? Mit-
ten sitä käytetään?
Toiminnanjoht. Jaakko Itälä, hum.
kand. Markku Graae sekä komment-
tipuheenvuoro
(Huom. paikka: Töölön kirjasto, III
krs.)

Ti 2. 11. Luovuuden ehdot — Lasten leikki-
klo 19 kentät.
"Pallo pyörii, leikki luistaa, mutta
mitä tulis muistaa?"
Lasten päivähoitovirasto: tark. Saara
Syrjäläinen ja puistosuunnitt. Sirkka-
Liisa Sikiö. Kommentti: toim. Tutta
Runeberg

Ke 3. 11. Taite. Osmo Valtonen:
klo 18 Tila ja aika taiteessa.
Esitelmä Amos Anderssonin taidemu-
seossa Dimensio-ryhmän järjestämän
taidenäyttelyn yhteydessä
(Huom. aika ja paikka)

Ma 8. 11. Luovuuden ehdot
klo 19 Luovuus ja työ. Mitä mahdollisuuksia
työntekijällä on luovaan työntekoon?
Apu työpaikkademokratiasta?
Fil.lis. Asko Miettinen
Tekn.lis. Lasse Kivikko

Ti 9. 11. Säveltäjä Heikki Valpola:
klo 19 Taide, politiikka ja taiteilijan itse-
tunto

Su 14. 11. Laulajatar Liisa Lääveri:
klo 14 Karjalainen lauluperinne. Alustus esi-
merkein laaja-alaisesti erilaisista lau-
luperinteistä
(Huom. paikka: Töölön kirjasto)

Ma 15. 11. Hätätila-sarja (III)
klo 19 Tulevaisuuden odotusten kriisi
Teol. tri Simo Knuuttila: Ihminen
mahdollisuuksiensa herra vai vanki?
Lääket. tri Jaakko Tuomilehto, Poh-
jois-Karjala -projekti: Sydänsairaus
ja tulevaisuuden odotukset
Prof. Pentti Malaska: Hysteresis
(Huom. paikka, Töölön kirjasto)

Ti 16. 11. Taloudellinen valta:
klo 19 Johtaja Päiviö Hetemäki, Suomen
Pankki ja toim. Esko Seppänen
(Vallan muodot)

Ma 22. 11. Luovuuden ehdot:
klo 19 Keksinnöt — luovaa toimintaa vai
hikistä työtä?
DI Pentti Tamminen, mm. Imatran
pariston kehittäjä,
kirvesmies Niilo Halme (tuulimoot-
tori).
Kommentti: arkkrit. Märten Bonden-
stam

Ti 23. 11. Avaruustutkimuksen nykyvaiheet:
klo 19 Heikki Oja
(Tiedon rajat)

Su 28. 11. Kaustislaisen kansanmusiikin konsert-
klo 14 ti: Mestaripeleimannit Johannes Jär-
velä ja Arvo Myllykangas. Juontaja:
muusikko Mauno Järvelä
(Huom. paikka: Töölön kirjasto)

Ma 29. 11. Luovuuden ehdot
klo 19 Luovuus ja teollisuus. Luovuuden
hyödyntämisestä luovaan yhteistoi-
mintaan:
Prof. Esko Tunkelo, ins.kommodori
Esko Huhta-Koivisto

Ti 30. 11. Luovia suomalaisia: Alvar Aalto —
klo 19 inhimillisten kokonaisuuksien arkki-
tehti.
Arkkrit. Ilona Lehtinen

JOULUKUU

Su 5. 12. Vanhojen soittimien näyttelyn avajai-
klo 12 set Töölön kirjastossa. Avajaistilai-
suudessa alustaa konservattori Carlo
Bergman aiheesta "Soitinten osuus
musiikkikulttuurissa".
(Huom. aika ja paikka)

Ti 7. 12. Maasäteily, tiede ja sairaudet:
klo 19 Maatalousneuvos Mauno Pohjonen:
Maasäteily ja terveys; maanvilj. Aar-
re Neittaanmäki: Kokemuksia vesisuo-
nien ja maasäteilyn havaitsemisesta ja
eristämisestä sekä fil.maist. Simo Ran-
nikko (Säteilyturvallisuuslaitos): Maa-
säteily ja tiede
(Tiedon rajat)

Ma 13. 12. Syntymä
klo 19 Toim. Rolf Grönblom: Syntymä egyp-
tiläisessä kulttuurissa; fil.maist. Lec-
na Koivu: Syntymä Suomen kansan-
perinteessä sekä lausuntatit. Marja
Mannaberg: runoja syntymästä (Van-
ha Kanteletar)

Huom! Mahdolliset lisäykset ja muutokset seuraa-
vassa Katsauksessa.
Tilaisuudet, joiden paikkaa ei ole erikseen mai-
nittu, pidetään Steiner-koulun musiikkisalissa.
Alustuksia julkaistaan kuusi kertaa vuodessa il-
mestyvässä Katsaus-lehdessä, jonka voi tilata mak-
samalla 25 mk ps-tilille 715 56-0.

Kulttuurikeskus Kriittinen Korkeakoulu
Os.: Steiner-koulu, Lehtikuusent. 6, Hki 27
Puh.: 90-410 141 (ma—ti klo 17—18.30)

tutkimuksella saada otetta luovuuteen. Nykyiset tutkimus- ja ajattelutavat ovat tulleet jo itse niin epäluoviksi, ettei niiden avulla pystytä selvittämään luovan toiminnan luonnetta kuin osaksi.

Luovuuden ehdot -sarjassa pyritään kartoittamaan luovuuden merkitystä, edellytyksiä ja kehittämisen mahdollisuuksia kulttuurin eri aloilla.

11. 10. *Esitelmäsarjan avaustilaisuus: Luovuuden ehdot.* Reijo Wilenius: *Mitä on luovuus?* Arja Merikallio: *Luovuuden ehkäisy ja edistäminen.* Kommentti: Lasse Alho.

2. 11. *Lasten leikkikentät — luovuuden kentät.* Saara Syrjäläinen, Sirkka-Liisa Sikiö. Kommentti: Tutta Runeberg.

8. 11. *Luovuus ja työ.* Asko Miettinen: *Mitä mahdollisuuksia työntekijällä on luovaan työntekoon? Työpaikkademokratiastako apu?*

22. 11. *Keksinnöt: luovaa toimintaa vai hikiä työtä?* Pentti Tamminen, Niilo Halme ja Märten Bondestam.

29. 11. *Luovuus ja teollisuus.* Eino Tunkelo ja Esko Huhta-Koivisto.

4. Vallan muodot

Eräs vallankäytön ongelmista on se, että todellisen valta ei usein näytä olevan sen hallussa, jolle sen muodollisesti pitäisi kuulua.

Yhteiskunnalliset suhteet muuttuvat ja kehittyvät, jolloin se taho tai instanssi, jolle valta alunperin on uskottu, voi vähitellen menettää varsinaiset vallankäyttömahdollisuutensa. Vallankäyttö tulee tällöin vain ontoksi muodollisuudeksi. Tällaisella muodollisella vallalla ei useinkaan ole halua eikä kykyä tiedostaa omaa voimattomuuttaan, eikä todellisen vallan käyttäjällä ole myöskään tavallisesti halua ilmaista omaa vallankäyttötapaansa, koska sen paljastaminen saattaisi muuttaa vallitsevaa käytäntöä. Osittain tämän vuoksi pyritään usein tiedottomasti peittämään todellisen ja muodollisen vallan tosiasialliset suhteet. Näiden selvittäminen on kuitenkin yhteiskunnan kokonaiskehitystä edistävää.

Tämäntapaisen ongelmakentän kartoittamiseen pyrkii Vallan muodot -sarja, joka tulee jatkumaan myös keväällä.

1. 11. *Esitelmäsarjan avaustilaisuus. Mitä valta on? Kenellä sitä on? Miten sitä käytetään?* Jaakko Itälä, Markku Graae. Kommenttipuheenvuoro.

16. 11. *Taloudellinen valta.* Päiviö Hetemäki, Esko Seppänen.

5. Taide

Syyskaudella -76 KKK:lla pyritään taideohjelmiston puitteissa ensi kertaa painottamaan esittävän taiteen tärkeyttä. Taiteesta ei pelkästään puhuta, vaan sitä havaitaan kuvin, sävelin ja muodoin. Uutta KKK:lla on taidetilaisuuksien sijoittuminen taidenäyttelyiden yhteyteen ja yhteistyö taiteilijaryhmien kanssa, jolloin taiteesta puhuminen sijoittuu oikeaan ympäristönsä

27. 10. Juhani Pallasmaa: *Tiedostamattomat prosessit taiteellisessa luomisessa* sekä

3. 11. Osmo Valtonen: *Tila ja aika taiteessa.*

Molemmat tilaisuudet pidetään Amos Anderssonin taidemuseossa Dimensio-ryhmän järjestämän

taidenäyttelyn yhteydessä. (Huom. tilaisuudet alkavat klo 18.)

Mikä on työvälineen merkitys kulttuurin kehittymiselle? Tästä kertoo musiikin alalta Vanhojen soittimien näyttelyn avajaisten yhteydessä Töölön kirjastossa

5. 12. konservaattori Carlo Bergman: *Soitinten osuus musiikkikulttuurissa.*

Nykyaikana taide tuntuu olevan enenevässä määrin erilaisten yhteiskunnallisten ilmiöiden palveluksessa. Miten tämä vaikuttaa taiteen tekemisen ehtoihin? Keväällä alkanutta sarjaa jatkaa ja tarkastelee omasta näkökulmastaan säveltäjä Heikki Valpola:

9. 11. Heikki Valpola: *Taide, politiikka ja taiteilijan isetunto.*

Keväällä kokeilevana uutuuksena ohjelmistoon otetun korkeatasoisen konserttisarjan saama suosio kannustaa jatkamaan tällä alueella eteenpäin. Konsertit pidetään myös nyt matineatyyppeinä Töölön kirjaston viihtyisässä musiikkisalissa.

14. 11. Liisa Lääveri: *Karjalainen lauluperinne.* Taiteilija kertoo laaja-alaisesti erilaisista karjalaisen lauluperinteen muodoista alkaen runolaulumelodioista ja itkuvirsistä aina uudempaan karjalaiseen kansanmusiikkiin. Taiteilija Lääveri laulaa itse suuren osan esimerkeistä.

28. 11. *Kaustislaisen kansanmusiikin konsertti.* Mestaripelimannit Johannes Järvelä ja Arvo Myllykangas. Juontaja: muusikko Mauno Järvelä.

Taideohjelmiin liittyvän sarjan "Luovia suomalaisia" aloittaa syyskaudella

30. 11. Ilona Lehtinen: *Alvar Aalto — inhimillisten kokonaisuuksien arkkitehti.*

6. Yksittäiset tilaisuudet

Näissä erillisissä tilaisuuksissa pohditaan mm. alkuperäiskansojen maailmaa, arvostellaan syksyn kirja ja tutustutaan uusiin tutkimustuloksiin, vesakkomyrkkyyhin, ja aivan joulun alla syntymän merkitykseen kulttuurissa.

5. 10. Markku Henriksson: *Alkuperäiskansojen maailma: Amerikan intiaanit.*

17. 10. *Syksyn kirja* — Yrjö Ahmavaara "Yhteiskuntakybernetikka" Kommentti: Markku Graae sekä

21. 10. *Syövän ennaltaehkäisy ja hoito:* Rita LeROI. Esitelmä pidetään saksaksi ja käännetään suomeksi.

25. 10. *Vesakkomyrkyt:* Olli Paasivirta.

13. 12. *Syntymän merkitys kulttuurissa:* Rolf Grönblom.

Lisäksi yhteistyössä Kasvatuksen Liiton kanssa järjestetään lauantaina 16. 10. Svenska Arbetar-institutissa kasvatussymposium. Teemana on kasvatuksen tavoitteet ja ihmiskuva. Tilaisuudessa avataan Kouluhallituksen virittämä valtakunnallinen kasvatusavoitekeskustelu. KKK:ltä on pyydetty lausuntoa kasvatusavoitteista kesällä -76 ja tämän symposiumin avulla pyrimme omalta osaltamme antamaan vastauksen. Siis

16. 10. *Kasvatuksen tavoitteet ja ihmiskuva:* Erkki Aho, Reijo Wilenius, Veikko Pöyhönen ja Yrjö Engeström. Eri kasvatusjärjestöjen kommentit sekä keskustelu.

HOMEOPATIA — eräs parantamisen tie

Kaikkea voi käyttää joko oikein tai väärin. Käsite homeopatia on saanut vastustajien suussa ivalisen, vähättelevän merkityksen. Vastustajat esiintyvät täysin vakuuttuneina siitä, että homeopatia ei voi sisältää mitään positiivista. Mistä tämä varmuus johtuu? Ihminen on yleensä vakuuttunut jostakin joko tarkan tutkimuksen ja kokemuksen tai erittäin voimakkaan, usein tunneperäisen ennakkoluulon perusteella. Kukin päättelköön, mistä on kysymys silloin, kun homeopatia tuomitaan tutkimuksetta.

Nykyinen homeopatia sai alkunsa hieman yli 150 vuotta sitten. Saksalainen lääkäri Samuel Hahnemann (1755—1843) oli kokeillut silloisia hoitomenetelmiä ja todennut, että niistä oli etupäässä vahinkoa. Hahnemann oli etevä kemisti ja erittäin kielitaitoinen. Tehdessään laajoja käännöksiä eri maiden lääketieteellisestä kirjallisuudesta hän joutui huomaamaan, kuinka olettamuksiin perustuvia ja monenkirjavia silloiset käsitykset olivat. Hahnemann totesi, ettei kukaan oikeastaan tiennyt, miten lääkkeet todella vaikuttivat, vaan kaikki perustui arveluihin. Esim. malarian hoidossa kiniinin väitettiin vahvistavan maha. Päästäkseen varmuuteen asiasta, Hahnemann ryhtyi laajoihin kokeiluihin. Otaessaan jatkuvasti kiniiniannoksia hän huomasi itsessään samoja oireita kuin malariassa. Tästä hän päätyi yleiseen parantamisen luonnonlakiin, joka pohjautui samankaltaisuuteen: similia similibus curentur. Hän myös otti homeopatia-sanan käyttöön. Homeopatia johtuu kreikankielestä *homois* = kaltainen ja *pathos* = kärsimys. Muunlaista lääkkeiden käyttöä hän kutsui allopatiaksi.

Kaltaisuusperiaate ei sinänsä ollut uusi. Jo muinaiskreikkalainen Hippokrates oli havainnut sen ja käyttänyt mm. Veratrum album kasvia koleran hoidossa. Hahnemann totesi tämän kasvin aiheuttavan terveessä ihmisessä kovia oksennus-ripulioireita ja tuskanhikeä kuten kolerassa.

Tiivistelmä KKK:n ja Terveystieteiden valinnanvapaus ry:n järjestämässä symposiumissa "Terveystieteiden vaihtoehtopäivät" 3.—4.4.1976 pidetystä alustuksesta. Ks. Katsaus 3/76.

Elämää ylläpitävä elinvoima

Homeopatian periaatteet ja filosofia eroavat monessa kohdin virallisesta lääketieteestä. Ensinnä homeopatian mukaan on olemassa erityinen elämää ylläpitävä elinvoima, joka ei ole peräisin aineen maailmasta. Fyysisen eli materiaalisen ruumiin lisäksi meillä on eetteriruumis (jollainen on myös kasveilla) sekä astraaliruumis (joka on myös eläimillä) sekä Henki, persoonallinen Minä. Näitä tekijöitä emme voi tutkia sellaisenaan, vaan ainoastaan niiden ilmenemismuotojen kautta, sillä ne ovat näkymättömiä, kuten moni muukin voima kuten esim. magneetti, sähkö jne.

Jokaiselle, jolla on kyky ja halu nähdä se, mikä on välittömästi silmiemme edessä, on itsestään selvää, että on olemassa elinvoima ja että se vaikuttaa. Sairauden oireet ovat ilmauksia tästä voimasta; ne ovat kapinaa häittatekijöitä vastaan. Siten esim. kuumetta tai limaneritystä ei pidä mennä suin päin tukahduttamaan tai vaimentamaan. Usein tukahduttamisen seuraukset tosin ilmenevät vasta pitkänkin ajan kuluttua ja toisessa paikassa, jolloin asioiden yhteyttä ei kyetä tajuamaan. Kuumetta alentavaa phenacetiinia käytettiin vuosikymmeniä ja vasta hiljan todettiin sen vahingoittavan munuaisia. Tässäkin asiassa virallinen lääketiede pysähtyi puolitiehen: kausaalianalyttistä ajattelua jatkaen pyritään löytämään vähemmän vaarallinen kuumeen alentaja — se on taas mahdotonta.

Homeopatia ei käsittele mitään vaivaa sellaisenaan, vaan se nähdään osana kokonaisuutta. Kun minulta kysytään, mitä homeopatia suosittelee yskään tai ripuliin, ei siihen voi vastata. Kaikki riippuu muista oireista: onko yskä kuivaa vai irtonaista, pahempi yöllä kuin päivällä jne. Lisäksi tutkitaan ihmisen koko persoonallisuus, siis myös henkiset ja sielulliset toiminnot oikean elinvoimien vahvistavan lääkkeen löytämiseksi. Varsin lähellä tätä suuntaa on nykyään laajalti tunnettu psykosomaattinen lääketiede. Ero on kuitenkin vielä siinä, että sen näkemys on edelleen kausaalianalyttinen: ihminen jaetaan aineelliseen soomaan ja aineettomaan

psykykeen, kun taas homeopatian näkemys on fenomenologis-syntetinen; potilaan erilliset oireet kootaan yhdeksi kokonaisuudeksi.

Homeopatian lääkkeet

Homeopatian lääkkeet valmistetaan yleensä suoraan luonnosta. Niitä saadaan kivi-, kasvi- ja eläinkunnasta. Homeopatian farmakopeaan kuuluu tuhansia lääkkeitä, joista monet ovat vanhastaan kansanlääkkeinä tunnettuja. Homeopatia pitää lääkettä sitä varmempana ja luotettavampana, mitä pitempi kokemus sen käytöstä on. Yleinen ajattelu on usein päinvastainen. Uutuuksia käydään kokeilemaan liiankin herkästi. Homeopatia ei yleensä sekoita lääkkeitä. Pääperiaate on, että kutakin lääkettä annetaan niiden oireiden antamien viitteiden perusteella, joita sama aine aiheuttaa terveyssä ihmisessä. Sana oire on tässä ymmärrettävä erittäin laajasti tarkoittaen sekä subjektiivisia tuntemuksia että objektiivisia merkkejä. Oireet todetaan vain ihmisistä. Eläinkokeet eivät sellaisenaan kelpaa, koska esim. rotta ei osaa kertoa oireistaan yksityiskohtaisesti. Juuri pienen pienet muutokset voinnissa ovat homeopatiassa tärkeitä ja niitä tutkitaan tarkoin.

Koska suuri määrä mitä tahansa ainetta on myrkyä, Hahnemann esitti, että on käytettävä niin pieniä annoksia kuin suinkin. Miksi antaa paljon, jos vain vähän on tarpeen? Jotta aine saadaan tarkoin ja tasaisesti jakautumaan ja siten varmemmin vaikuttamaan dynaamiseen elinvoimaan, homeopatia kehitti potentoinnin. Aine laimennetaan asteittain suhteessa 1:10 tai 1:100, jolloin sekoittamisen tasaisuus on todella tärkeää. Pienen annoksen käyttö ei kuitenkaan sinänsä ole homeopatiaa, vaan sitä on similia-säännön noudattaminen lääkkeen valinnassa.

Myös ortodoksilääketiede on havainnut hienojakoisuuden valtavan merkityksen. Farmakologian kirjoissa sanotaan rikistä, että se ei sellaisenaan vaikuta mitään, mutta kiihdyttää hyvin hienojakoisena jossain määrin suolistotoimintaa. Tiedämme myös, että elohopeapisara on sellaisenaan ihmiselle vaaraton. Sen voi nielaista ja se kulkeutuu lävitsemme vahingoittamatta meitä. Jos se jauheetaan tasaisesti esim. sokerin kanssa, saamme voimakkaan myrkyä. Homeopatia jatkaa laimennusta edelleen, kunnes myrkyvaikutus on kokonaan poissa, ja vain puhdas parantava vaikutus on jäljellä.

Homeopatia on erittäin yksilöllistä ja hoitaa koko ihmistä. Sairaalan elimistöön on äärimmäisen herkkä. Esim. kihtinen henkilö reagoi 250 000 kertaa laimeampaan muura-haishappomäärään kuin terve henkilö. Lääkäriltä tämä vaatii tarkkaa havaintokykyä ja ihmistuntemusta, kärsivällisyyttä, tunnollisuutta ja perusteellisuutta. Potilaan tutkimus sisältää paitsi tavallisen lääketieteen mukaisen patologis-anatomisen ja etiologisen diagnoosin selvittelyä, myös erityisten homeopaattisten oireyhtymien ja rakenneryhmien määrittelyä.

Potilaalta vaaditaan täydellistä yhteistyötä hoitavan lääkärin kanssa. Lääkäri katsoo, että hänellä on oikeus kieltäytyä hoitamasta homeopatialla potilasta, joka ei noudata ohjeita. Potilaalta vaaditaan ennen kaikkea pidättäytymistä kaikesta muusta (vahingollisesta) lääkityksestä, kuten särkylääkkeistä, unilääkkeistä yms.

Homeopatia kannattaa aktiivista terveyden kohentamista eikä tuijota liiaksi bakteereihin taudin aiheuttajina, koska ne ovat vain eräs tekijä, jopa usein taudin seurausta. Vesihoitoa, liikuntaa, nikamakäsittelyä ja muuta luonnonmukaista hoitoa voi käyttää homeopatian yhteydessä. Monesti potilaan hoidossa tarvitaan koko rakenteen korjaamista, mikä ei käy kädenkäänteessä. Kuitenkin myös äkillisiin tautitiloihin on erittäin luotettavia ja koeteltuja homeopaattisia lääkkeitä. Haittavaikutuksia ei homeopatiaan sisälly. Myöskään tottumista ei tapahdu, joskin ihminen perehdyttyään tähän terveysohjelmaan vain aniharvoin palaa vahingollisiin voimakkaisiin lääkkeisiin.

Homeopatia ja muut hoitokeinot

Homeopatia on suvaitsevaista eikä halua ketään puolelleen käännettämällä. Myös muita hoitokeinoja käytetään, milloin ne vastaavat tarkoitustaan. Tämä koskee kaikkea virallista lääketiedettä ja kirurgiaa. Yhteistä homeopatialle ja kirurgialle onkin molempien kuratiivinen eli parannuskeinoja etsivä perusasennoituminen.

Homeopatia suhtautuu myönteisesti järkevään hygieniaan, mutta vastustaa massatoimenpiteitä jossa ei oteta yksilön mahdollista herkkyyttä huomioon (esim. veden pakko-fluorisointi). Homeopatialla on selvät rajansa. Mekaaniset virheet kirurgiaan, selvät puutostilat korvikehoitoon, kuten sokeritaudille

Toivo Rautavaara

RUOKAMME JA TERVEYS

Suomen Akatemian esimies ja Valtion Ravitsemustoimikunnan puheenjohtaja A. I. Virtanen sanoi parikymmentä vuotta sitten Maailman Terveyspäivän esitelmässään, että ravitsemus on terveytemme ja työkykymme mahtavin tekijä. Eräissä kemistikongressissa hän sanoi, että jos olisimme syöneet klassisen ravinto-opin mukaan, olisimme aikoja sitten kuolleet. Mutta onneksi olemme syöneet hyvää luonnollista ruokaa.

Saammeko hyvää luonnollista ruokaa? Monet olettavat näin tapahtuvan. Mm. lääkintöhallituksen edustaja on lehdistä ja radiossa sanonut, että emme tarvitse mitään ravinnon täydennystä, vaan ruoassa saamme kaikki mitä tarvitsemme. Kuitenkin elintason noustessa ravintoperäiset rappeutumis-sairaudet ovat nopeasti lisääntyneet osoittaen, että syömme hyvin, mutta tulemme huonosti ravituiksi. Jo v. 1957 laskin, että saamme sydän- ja verisuonisairauksia torjuvaa magnesiumia enää vajaan kolmanneksen siitä mitä vuosisadan alussa saatiin. V. 1973 prof. Pekka Koivistoinen totesi saman koskevan useimpia elintärkeitä hivenaineita ja vitamiineja, jopa sairaalaruokaa. Hän katsoi, että tämä on vakava kansanterveyttä uhkaava vaara. Samaa mieltä ovat monet muut tutkijat, joista vain jotkut, kuten tri Kulhia ja maist. Marjanen ovat tuoneet julki totuut-
siaan.

Jos halutaan kritisoida ravitsemuksemme

Tiivistelmä alustuksesta Terveystieteiden vaihtoehtopäivillä 3. 4. 1976.

insuliinia. Mutta aina kannattaa lisäksi tutkia voisiko homeopatian keinoilla vielä saada aikaan elinvoiman heräämistä ja vahvistumista.

Homeopatian suurin puute on ollut sen pyhäytyminen Hahnemannin oivalluksiin. Niitä kuulee toistettavan jopa asiaa tarkemmin tutkimatta. Uutta virikettä homeopatialle ja sen tulevaisuudelle on antanut tällä vuosisadalla vaikuttanut huomattava tiedemies Rudolf Steiner. Hän piti homeopatiaa suuressa arvossa todellisena parantamiskeinona. Hänen ohjeittensa mukaan on sitten homeopatian kehittämistä jatkettu ottaen huomioon

ohjailua, voisi sanoa sen yhä vielä perustuvan kolmeen vanhentuneeseen ajatustapaan:

”Keripukkiajattelu”

Vitamiineja ja hivenaineita pidetään ”suojaravintoaineina”, joiden tehtävä on suojata tietyiltä puutostaudeilta. Esim. C-vitamiinin puutos aiheuttaa keripukin; ellei keripukin oireita ole, katsotaan, että C-vitamiinin vajasta ei ole. Kun tältä pohjalta lasketaan päivittäisiä tarvelukuja, päädytään aivan liian pieniin määriin, kuten viime vuosien tutkimukset ovat osoittaneet. Jos edelleen käytämme esimerkkinä C-vitamiinia, havaitaan, että useimmissa maissa sen suositeltu päiväannos on 30—70 mg. Mutta jo 50-luvulla neuvostoliittolaiset tutkijat totesivat, että kylmässä ilmastossa, raskaassa työssä ym. poikkeusoloissa sekä tulehdustauksissa, tuberkuloosissa, maksasairauksissa ym. tarve on moninkertainen.

Amerikkalaiset tutkijat ovat viime aikoina todenneet suurien C-vitamiinimäärien merkityksen sekä monien sairauksien hoidossa että niiden — jopa syövän — ehkäisyssä. Sikääläinen liittovaltion ravitsemusneuvosto on mm. määritellyt laboratorioeläinten C-vitamiinivaatimukset. Niistä vain kaksi lajia tarvitsee C-vitamiinia, nimittäin apinat ja marsut. Apinoille suositetaan 55 mg painokiloa kohti vuorokaudessa, mikä on 60 kertaa enemmän kuin mitä sama neuvosto on suositellut ihmisille. Marsuille vaaditaan muusta rehusta riippuen 42—167 mg/kg; ihmisen

antroposofisen ihmiskuvan antamat varsin arvokkaat ja hyödylliset mahdollisuudet. Tällä hetkellä onkin jatkuvasti kasvavaa kiinnostusta varsinkin nuoren lääkäripolven keskuudessa homeopatiaan nimenomaan antroposofian laajentaman maailmankuvan pohjalta.

Homeopatian väitetään usein perustuvan suggestioon. Näin puhuvat eivät tiedä että homeopatialla voi hoitaa pieniä lapsia, vieläpä erittäin turvallisesti. Varsinaisesti homeopatian hyödyllisyys ilmenee potilaan iän karttuessa ja vuosien alkaessa painaa. Sille joka pitää pitkää terveyttä tavoittelemisen arvoisena, homeopatia on oikea tie. □

painoiselle marsulle olisi siis annettava 3.000—12.000 mg painoa kohti. Siis 100—400 kertaa enemmän kuin ihmiselle nyt suositellaan. C-vitamiinin keksijä prof. Szent-György nauttii päivässä 1.000 mg, kuuluisa biokemisti Linus Pauling n. 2.000 mg C-vitamiinia päivässä.

Keskiarvoajattelu

Eri ravintoaineiden tarpeista laaditaan taulukoita ottaen lähtökohdaksi keskimääräinen kuluttaja. Samaten laaditaan taulukoita eri elintarvikkeiden ravintoainesisällöstä ilmoittaen niitä milli- ja mikrogrammojen tarkkuudella.

Kuten prof. Williams suuressa tutkimuksessaan ja monet muut hänen jälkeensä ovat osoittaneet, ihmisten ”biokemiallinen yksilöllisyys” ilmenee paitsi elimien koossa ja tehossa ennen kaikkea ravinto- ja tehoaineiden yksilöllisissä tarpeissa. Esim. taulukoiden suositama niasiini-vitamiinin määrä riittää torjumaan akuutin pellagran, mutta monet tarvitsisivat paljon suurempia määriä välttyäkseen piilevän pellagran oireilta, joita on lapsien levottomuudesta aina jakomielitautiin saakka. Monet potilaat on saatu hoidetuksi suurilla niasiinimäärillä ilman myrkyllisiä ”sielunlääkkeitä”, sähköshokkeja ja mielisairaalaaan sulkemista.

Jo kauan on kotieläimille annettu päivittäin kivennäis-, hivenaine- ja vitamiinilisiä, joita mainostetaan lehdistä ja myydään maa-seudun sekatavarakaupoissa. Samaa tarkoitukseen ihmisille valmistetuista luontaistuotteista, vehnänalkioista, tyrnimehusta ynnä muista ei saa edes kertoa, mitä vitamiineja tai hivenaineita niissä luonnostaan on.

Analyyttinen ajattelu

Analyyttinen ajattelu on näihin saakka hallinnut ravinto-oppia. Elintarvikkeista eritellään niiden aineosia, vaikka todellisuudessa ne ovat luonnollisia kokonaisuuksia ja niiden aineosat vaikuttavat yhdessä, toisistaan riippuen. Yhdyn prof. Antti Ahlströmin äskettäin lausumaan mielipiteeseen siitä, että kuluttajilta ei pidä vaatia elintarvikekemian tietoja eikä taulukoiden käyttöä (kun ne eivät edes pidä paikkaansa), vaan on opastettava ajattelemaan ruoan kokonaisuutta.

Tähän suuntaan pyrkii Ruotsissa 1974

suunniteltu perusruoakaohjelma (basmat). Sen mukaan ateriat perustana olisi vilja kaikissa muodoissaan, peruna, maito, rasva ja juusto. Täydennysruokana olivat liha, kala, munat, kasvikset, hedelmät ja marjat. Ohjelmaa on jo alettu levittää Suomessakin, mutta se olisi ensin kiireellisesti tarkistettava. Siinä on meidän oloihimme kansanterveyden kannalta jopa pahoja virheitä.

Ensinnäkin on vaadittava, että perusruoaksi suositetaan vain täysiarvoisia viljatuotteita, jotka ovat ravinnossamme tärkein B-ryhmän vitamiinien, E-vitamiinien, magnesiumin ja hivenaineiden sekä kuidun lähde. Valkea leipä ja makaroni on siirrettävä ”täydennysruoaksi”, keksit ja ”pikkuleivät” vielä senkin rajalle.

Toiseksi on perusruoakaan perunan rinnalle liitettävä huokeat, terveelliset ja ympäri vuoden saatavat kasvikset: juurekset, kaalit ja sipulit. Nimenomaan on suositettava, että niistä osa syödään tuoreina raasteina ja salaatteina. Mitä suurempi on tuoreiden kasviksien osuus, sitä terveellisempää on ruokamme.

Kolmanneksi sietää harkita jokapäiväistä suurta juustoannosta ja pientä maitomäärää, mikä kevyen työn tekijöille olisi ”kevytmaitoa”. Juuston voisi hyvin jättää perusruoan luettelosta pois täydennysruokien joukkoon ja sen sijaan lisätä perusruoasuositukseen piimä ja piimävalmisteet, joista eritoten viili on arvokkaimpia ruoka-aineitamme mm. B₁₂-vitamiinin lähteenä sopien hyvin viljatuotteiden kera.

Jo 20 vuotta sitten julkaisi Kanadan maatalousministeriö ”ruokasäännön”, perusruoakaohjelman, mistä kaksi suositusta voisi ottaa meilläkin ohjeeksi: ”syökää joka päivä vähintään kahta lajia kasvista, keltaista ja vihreää, ja kahta lajia hedelmää tai marjaa”.

Valittaen on todettava se epätieteellinen erimielisyys, mikä ilmenee rasvariidassa, sokerisodassa, väittelyssä juomaveden fluorauksesta, valkeiden jauhojen ”rikastamisesta”, kun viljasta poistetaan kolmisenkymmentä elintärkeää ainetta ja tilalle pannaan silmälumeeksi kaksi. Elintarviketeollisuudesta on tullut ravitsemuksemme ja terveytemme ratkaiseva tekijä, joka ei vielä tunnusta vastuutaan, vaan vaatii, että kuluttajan olisi mainonnan ristiallokosta huolimatta osattava valita oikein. Onko hänellä ylipäänsä valinnan mahdollisuutta? □

Jyrki Laine

Pään ja käsien käytöstä

Kun moderni maalaustaide 1800-luvun loppupuoliskolla uusine suuntauksineen alkoi purkautua esiin, kului huomattavan pitkä aika ennenkuin se laajemmalti hyväksyttiin ja vastaanotettiin taiteena. Samoihin aikoihin modernin taiteen synnyn kanssa tapahtui myös psykiatriassa huomattavia mullistuksia. Samalla löydettiin myös ns. sairas taide. Näinollen näiden kahden taiteen haaran — moderni taide ja sairas taide — syntymäaika ja olosuhteet joissa ne syntyivät ovat paljolti samat. Ja kuten tiedetään, osalla modernin taiteen synnyttäjäistä oli myös selviä psyykkisiä häiriöitä.

Mutta vaikka moderni taide saikin suhteellisen kauan odottaa hyväksytyksi tulemistaan taiteena, odottaa toinen haara, velipuoli, ns. sairas taide sitä yhä. Muutamia kuolemansa jälkeen kunniaan nostettuja modernistejä lukuunottamatta.

Jopa taidepolitiikankin asioista päättävillä tahoilla suhtaudutaan sairaaloissa tehtyyn taiteeseen yhtä väheksyttävästi kuin entisiin modernisteihin.

Näyttely *Vapauttavat kuvat* ei pyri ensisijaisesti etsimään kuvissa mahdollisesti olevaa sairautta, vaan kuvantekemisen kautta tapahtuvaa, luovan toiminnan aikaansaamaa vapautumista meitä kahlitsevista estoista ja rajoituksista, ja sitä nautintoa jonka tämä vapautuminen luovaan toimintaan aikaansaa ihmisessä. Tämänkaltaista uutta olotilaa ja oivaltamista kuvaa F. Kafka novellissaan ”Muodonmuutos”, kun Gregor kovakuoriksi muututtuaan on keksinyt katossa riippumisen miellyttävyyden; lattialla makaamisen sijasta: ”sai hengittää vapaammin, var-talo keinahteli kevyesti, ja siinä melkein onnellisessa hajamielisydessä, jota tuntien Gregor riippui katossa, saattoi tapahtua, että hän omaksi yllätyksekseen päästi otteensa ja läiskähti lattialle. Mutta nyt hän luonnollisesti hallitsi ruumistaan paljon paremmin

kuin aikaisemmin eikä satuttanut itseään näinkään korkealta pudotessa”. Siis suurina kirkastuksen hetkinään hän unohti kiinnipitämisen taidon, irtautui totutuista tavoista, tuli onnelliseksi, mutta hajamieliseksi myös. Entäpä jos hänen poikkeava olotilansa olisi hyväksytty ja häntä kannustettu eteenpäin tässä erikoislaatuisessa taidossa? — Aikana, jona graafinen ilmaisu supistuu numeroiden kirjoittamiseksi veroilmoitukseen ja viivan vetoon äänestyskopissa.

Mutta mikäli kuvista kuitenkin löytyy joi-takin poikkeavia piirteitä, niiden ei silti tarvitse olla kielteisesti poikkeavia. Onhan nykyinen aika pyrkinyt suvaitsemaan ja jopa hyväksymään kaikkia poikkeavuuksia ja vähemmistöryhmiä, kansallisuudesta, väristä, laadusta ym. eroista välittämättä. Miksipä ei hyväksyttäisi myös ajatuksien poikkeavuutta? Ajatuksien ja kuvien poikkeavuuksia jotka mahdollisesti ovat toisenlaisia kuin juuri nyt voimassaolevat ja vallitsevat käsitykset.

Vai hyväksytäänkö erilaisuus vain silloin kun se on tarpeeksi tuottoisaa ja sijoittajille edullista?

Taideteos on kuin uni. Unet voivat olla varoittajana jostakin paineesta, stressistä. Sitä voi olla myös taideteos. Mutta kun puramme paineemme tyhjälle pinnalle, silloin meidän unissamme ei ole enää painetta. Ja voimme lisäksi ripustaa painajaisemme seinälle, täyttämään tyhjin tapettien harmautta, muuttamaan kerrostalolaatikkomme omien uniemme kautta yksilölliseksi olopaikaksi. Tai kuten Picasso on sanonut: ”Mielikuvitus on vallankumous tervettä järkeä vastaan”. Yhteiskunnan olisi rohkaistava kokeiluihin, eikä tukahduttaa poikkeavuutta.

Tietenkin on selvää että kaikista ei tule taiteilijoita. Miksi kuitenkin odottaissimme vasta sitä hetkeä että joudumme — tai pääsemme — johonkin laitokseen että meillä olisi tilaisuus vapautua jonkinlaiseen luovaan toimintaan. Tai meillä olisi *aikaa* siihen. Eikö se olisi tehtävä jo sitä ennen. Vai jääkö lopputulokseksi se, että luovat ja sairaat ihmiset ilmentävät itseään, ja toinen osa ihmisistä muokkailee taiteilijapatografioita?

Mahdollinen ammattitaidon puute ei saa olla minkään tekemisen este.

William Shakespeare, sonetti 24:n loppu: Jäi maalarille puute käsialaan: kuvasin nähdyn — sydän piili salaan.

Tiivistelmä alustuksesta 16.3.76., joka pohjautui näyttelyyn ”*Vapauttavat kuvat*”, Vankimielisairaalan taideterapian tuotantoa 1972—1975, Turun Taidehallissa 1975.

Ove Ek

Normaalius taideterapian näkökulmasta

Kari on pelokas, omaan maailmaansa eristäytynyt nuori mies. Hänen vuoteensa vilisee kirppuja, jotka vain hän näkee. Osallistumalla hänen kanssaan kirppujen nitistämiseen hän vuorostaan osallistuu taideterapian toimintaan. Ensimmäiset päivät hän on mukana pelokkaan eristäytyneenä. Eräänä päivänä hän tarttuu varovaisesti väriliituihin. Syntyvät ensimmäiset kuvat sitten kouluajan. Aiheet ovat alussa maisema ja auto. Kuvat ovat lapsenomaisia, mutta niistä puuttuu tuoreus. Ensimmäiset kuvat ovat lapsuudenaikeiden kuvien toisintoja. Tekijän nykytilanne on aivan muuta kuin hänen tilanteensa lapsena. Hän ei ilmennä lapsen välitöntä suhdetta maailmaan ja itseensä, vaan toistaa pelkkiä ulkoisia lapsenomaisia muotoja. Kuvat ilmentävät tekijän pelokkaan vetäytyvää suhdetta nykyhetkeensä. Niissä on luonteenomaisena piirteenä kaavamaisuus ja eläytymisen puute.

Yhtäkkiä kuvat muuttuvat. Tummalle pohjalle syntyy suuri, tumma väriläiskä. Värinkäyttö on niin runsasta, että kuvasta tulee reliefimäinen. Mustanruskein sävyin syntyy koko sarja kuvia. Mistä voi tietää, miten päin väriläiskä ripustetaan? Kiinnityslenkit joka sivulle! Mutta miksi kuvat olisi kiinnitettävä vain sivuista? Lenkit myös kaikkiin kulmiin! Nyt kuvat voi ripustaa myös kulumistaan. Vielä paremmin, tehdään kuvan keskelle reikä, siitä se asetetaan seinälle. Ja nyt sitä voi käänellä joka suuntaan! Kari naureskelee keksintöönsä ilmeisen tyytyväisenä. Hän muuttuu huomattavasti iloisemmaksi ja seurallisemmaksi. Seuraavaksi väriläiskät hahmottuvat ekspressiivisiksi kasvoiksi. Hän maalaa esim. silmää niin intensiivisesti, että pohja menee puhki. Havahtuu. Liimaa taustapuolelle paikan ja tekee kuvan valmiiksi maltillisemmissa merkeissä. Kari käyttää nyt usein voimakkaita ja yllättäviä väriyhdistelmiä. "Kirput" eivät enää kiusaa. Kari on tullut nykyhetkeen. Hän on toisinaan suorastaan tuskaisen vakava, toisinaan hy-

väntuulisen leikkimielinen — kokee iloa ja tuskaa. Kun edes jotenkin tulee toimeen eri mielentiloissaan, on ehkä tervehtymässä.

Jussi on nuori mies, jonka tilanne on kääntynyt. Hänen piirroksensa ovat hyvin lapsenomaisia. Aiheet Aku Ankka ja lentokoneet. Hän tekee ne ääriiviipiirroksina, jotka osittain värittää. Ilmeistä on, että hän (stereotyyppisesti) toistaa lapsuuden kuviaan. Jussi kehittyy hyvin maalaukselliseen ja rohkeaan värin käyttöön. Aihepiiri monipuolistuu. Värin käyttö aikaansaa vahvasti symbolisen tunnelman kuviin.

Aina ei käy tässä esimerkkeinä mainittujen Karin ja Jussin tapausten tavoin. Taideterapian lisäksi on tervehtymiseen vaikuttavina tekijöinä otettava huomioon muu hoito ja huolenpito sekä mahdollinen hoidosta riippumaton tervehtyminen. Kaikenkaikkiaan eri hoitotoimenpiteet ovat varmasti vaikuttaneet tukien toinen toistaan ja yhdessä muodostaneet maaperän kehitykselle.

Asiaan lähemmin perehtymällä havaitsemme sekä kuvantekijöiden että kuvien monipuolisuuden. Ei ole kahta tekijää, jotka olisivat täysin samanlaisessa tilanteessa, jotka tekisivät täysin samanlaisia kuvia. Moninaisuudesta voidaan etsiä yhteisiä piirteitä taideterapian tarkastelupohjaksi. Kuvallisessa ilmaisussa voimme nähdä kaksi erillistä toisilleen vastakkaista lähtökohtaa. Ulkonaisen muodon ja muodottoman voiman vastakkaisuudet. Ulkoista muotoa edustavat kuvat tuntuvat kuivilta ja ohuilta. Välitön tunneilmaisu puuttuu. Toistetaan kaavamaisesti lapsuudenaikaisia kuvia tai tehdään systemaattisia kuvakonstruktioita: jaetaan kuvapinta suorilla viivoilla kulmikkaaseen järjestykseen. Tehdään stereotyyppisiä sommitelmia. Muodottoman voiman kuvat ovat kaaosmaisen rönsyileviä, täynnä tunnepurkausta. Ulkokohtainen muoto voi elävöityä väriin ja muotoon eläytymällä. Tai muodoton voima voi jäsentyä muoto- ja värisuhteiden löytyessä.

Taideterapian tärkein merkitys ei ole kuvien analysoinnissa, sekin voi olla tärkeää. Tärkeämpää on itse tekotapahtuma. Kuvassa tekijä muodostaa suhteen todellisuuteen, objektiin, jonka hän on itse aikaansaanut. Tämän suhteen kautta hän voi saada aktiivisen, jäsentyneen suhteen myös muuhun todellisuuteen, objekteihin, joita hän ei itse välittömästi ole luonut.

Kaikessa taiteellisessa tekemisessä yhtyy muoto ja kaaos. Molempien puolien vuorovaikutus toteutuu. Pelkkä muoto tai pelkkä kaaos, ihmisen joutuessa jompaankumpaan tilaan tai heitteletessä toisesta äärimmäisyydestä toiseen, on sairautta. Hoitoa ei silloin ole äärien hävittäminen, vaan se, että autetaan rakentamaan äärien välille toimeentuleva suhde.

"Kerrotaan James Joycen konsultoineen C. G. Jungia tyttärensä sairastuttua skitsofreniaan. Joyce ei halunnut uskoa, että kysymyksessä olisi mielisairaus vaan sanoi: 'Hänhän vain puhuu niinkuin minä kirjoitan'. Johon Jung vastasi: 'Te sukellatte, mutta hän vajaa.'" Lainausta on Oliver Parlandin esitelmästä.

Vajoaminen syvyyksiin tai tempautuminen pilviin on haaste, taiteen ja taiteilijan tehtävä on sukeltaa syvyyksiin ja kiivetä pilviin. Tässä mielessä jokaisen ihmisen tehtävä on yhteinen taiteilijan tehtävän kanssa.

Ajatuselämän tasolla vallitsee usein kylmä kaavamaisuus, kun tunne-elämä puolestaan voi olla intensiivisen, suorastaan tuhoavan voimakasta. Ajatuselämän tilanteiden ja toimintojen ollessa täysin erillisiä tunne-elämän tilanteista ja toiminnoista voi kokonaispersoonan integroitumisen avuksi harrastaa taiteellista toimintaa, siksi että itse taiteessa integroituu muoto ja tunne, toiminta ja taju.

Suuret taiteilijat eivät ehkä ryhtyneet taiteilijoiksi siksi, että olisivat olleet poikkeuksellisen taitavia vaan ehkä siksi että olivat kyllin rohkeita kohdatakseen vaikeudet.

Kuvan tekijä voi jaksoittain käydä kuvisaakaan niin muoto- kuin kaaospuolella yhdistääkseen äärimmäisyyksien kautta samaan kuvaan molemmat puolet uudeksi kokonaisuudeksi. (Karin tapaus). Tai lähteä jommasta kummasta suunnasta lähestyäkseen johdonmukaisesti hahmottuneen ilmeikästä ilmaisua. (Jussin tapaus).

Kokoavasti voidaan sanoa: normaalin ihmisen tunnusmerkkeihin ei tarvitse kuulua se, ettei hänellä olisi kriisejä vaan pikemminkin se, että hän ehkä hyvinkin vaikeiden äärimmäisyyskokemusten kautta on kokenut täydellisiä nollapisteitä ja että hän taistelevana persoonallisuutena pyrkii integroimaan muotoa ja kaaosta elävään vuorovaikutukseen. □

KESKUSTELUA

Lauri Rauhala

Psyykkinen — aivoenergia

(Jatkoa Matti Bergströmin ja Lauri Rauhalan keskustelulle psyykkisen perusluonteesta, Katsaus 2/76 ja 3/76.)

Puheenvuorossaan (Katsaus 3/76) professori Matti Bergström valaisee hyvin neurofysiologisen tutkimuksen luonnetta, tavoitteita ja eräitä sen tuottamia tuloksia. Tämä selvitys ei kuitenkaan tuo pyrkimyksestään huolimatta riittävästi esille sitä, mikä on psyykkisen perusluonne ja mihin perustuu se, että psyykkisen tutkimus muodostaa neurofysiologiasta selvästi erottuvan ihmistutkimuksen lajin. Siksi on tarpeen toisenlaisista lähtökohdista edeten koettaa vielä selvittää psyykkisen olemusta.

Mitä on psyykkisen reaalisuus

Voidaan täysin yhtyä professori Matti Bergströmin näkemykseen siinä, että me tarvitsemme psyykkisen tutkimuksessa jonkin selvästi määriteltävissä olevan reaalisen kohteen, johon tutkiva toiminta suunnataan. Tutkimuskohteen perusluonteen selvittelyä yleensä ja sen osoittamista, millaiseksi kohde kussakin empiirisessä tutkimuksessa rajautuu sekä millaisissa kuvauskategorioissa se etenee, kutsutaan filosofoivasti ontologiseksi analyysiksi. Vaikka tämä analyysi voi perustella itseenäisen psyykkistä tutkivan tieteen, ei siinä tarvitse edellyttää psyykettä miksiäkään "eteeriseksi ja aineeseen liittymättömäksi" olioksi.

Hyödyllistä keskustelun alaisessa yhteydessäkin olisi tehdä ero reaalisen ja konkreettisen välillä. Ei kaiken merkittävän ja tutkimuksen arvoisen tarvitse välttämättä olla konkreettista eli jotakin periaatteessa käsin kosketeltavaa ja fyysikaalisesti mitattavaa. Fysikaalinen tai fysiologinen mitattavuus ei takaa, että on tavoitettu "reaalinen käsitepohja henkisille resursseillemme". Päinvastoin asia voidaan käsittää siten, että fyysikaalis-fysiologisen mittaamisen ja kvantifiointin johdosta reaalinen psyykkinen menetetään. Tällaisten metodien valintaan on sisällynyt ontologinen ratkaisu, jossa kohde edellytetään orgaaniseksi tapahtumiseksi. Kuvauskategoriat seuraavat tästä perusoletuksesta ja ne luonteensa mukaisesti tavoittavat jotakin ei-psyykkistä.

Psyykkinen on reaalista, vaikka se ei ole konkreettista. Voidaan oikeutetusti väittää, ettei mikään ole sen reaalisempaa, koska kaiken muun olevaisen konkreettisuus ja reaalisuus — vaikka sillä on psyykkisestä riippumaton olemassaolo — käsitetään psyykkisen avulla. Filosofoivasti tämä on ilmaistavissa siten, että psyykkinen (eli tietäminen väljässä mielessä) on tieto-opillisessa katsannossa primaarisempaa kuin aivot. Tähän näkemykseen ei sisälly väitettä, että psyykke olisi aivoista riippumaton ja ajallisesti ensin olemassa oleva. On-

tologisessa katsannossa psyykkinen ja aivot on käsitettävissä empiirisen tutkimuksen lähtökohdassa samanaikaisiksi.

Psyykkisen perusluonnetta analysoidessaan filosofikin tarvitsee eräitä termejä. Hänen termivälistänsä ei voida tulkita miksiäkään oppineisuuden demonstroinniksi sen enempiä kuin muutakaan tieteellisten termien käyttöönottoa. Olennaista on, että filosofisten termien käytön avulla annetaan psyykkisen käsitteelle jokin sisältö ja jotkut rajat. Keskustelu psyykkisen ja aivotapahtuman suhteesta ei ole täysin mielekäästä, ellei yritetä selvittää, mitä psyykkisellä tarkoitetaan. Empiirisessä tutkimuksessa psyykkinen osoittautuu sellaiseksi kuin sovelletut tutkimusmenetelmät ja käytetyt käsittejärjestelmät mahdollistavat — esim. hermoston makrotilaksi tai neurofysiologiseksi energiaksi. Empiiriset tutkimustulokset eivät siten välttämättä paljasta psyykkisen perusluonnetta.

Kun psyykkinen luonnehditaan siten, että siinä on kyseessä mielen ilmeneminen ja merkityssuhteiden omalakenen organisoituminen, joissa ymmärtämisen kokonaisuus eli tajunta todellistuu, on psyykkisen käsitteelle annettu tuo vaadittu reaalisisältö sekä samalla rajattu tämän käsitteen ala. Kaikki mielen erilainen ja eritasoinen ilmeneminen sekä keskinäisiin mielellisiin suhteisiin asettuminen on psyykkistä. Tällaiseen psyykkiseen voi psykologin tutkimus käydä käiksi, koska tutkimuksen kohteeksi rajautuu silloin eräs reaalinen ilmiö. Ontologinen ratkaisu on selvä ja tutkija tietää, mitä hänen on tutkittava.

Hermoston makrotila ei ole reaalista psyykkistä

Käsite hermoston makrotila on neurofysiologisen tutkimuksen tuloksena saatu huiman korkeanasteinen teoreettinen abstraktio. Se ei rajaa mitään sellaista reaalista, johon psyykkisen tutkimus (silloin kun psyykkinen luonnehditaan ymmärtämisen kokonaisuudeksi) voisi tarttua. Yhden empiirisen tieteen teoreettisella käsitteellä ei yleensä voida osoittaa faktillista tutkimuskohdetta toiselle tietelle.

On tietenkin mahdollista puhua merkityssuhteiden organisoitumisen eli psyykkisen tapahtumisen neurofysiologisesta rinnakkaisilmistä hermoston makrotilan käsitteen avulla. Sikäli kuin maallikko ymmärtää, tällä abstraktiolla kuvataan aivotapahtumista teoreettisesti kompleksisemmalla tasolla kuin mikrotason kuvaus on. Makrotasosta puhuttaessa tulee ehkä helpommaksi käsittää aivotapahtumisen rinnakkaisuus psyykkisessä esiintyvän merkityssuhdemuodostuksen suunnattoman moninaisuuden kanssa. Ei kuitenkaan ole — edellisestä psyykkisen luonnehdinnasta seuraten — mahdollista sanoa, että hermoston makrotila on psyykke, sillä tätä makrotilaa ei ole identtifioitu mielenä eikä merkityssuhteina, vaan se on 'tuotettu' lähtemällä neurofysiologisista mittauksista ja suorittamalla niiden pohjalta asiaankuuluvia teoreettisia operaatioita. Jos hermoston makrotila on psyykke, miten nimitään merkityssuhteiden muodostusprosessi?

Hermoston makrotilan yksityiskohtainenkaan neurofysiologinen kuvaus ei ole — tässä edustetussa katsannossa — milloinkaan merkityssuhteiden asteiden ja vaiheiden eli psyykkisen kuvausta.

Vaikka hermoston makrotilan ja psyykkisen välillä vallitsi täydellinen positiivinen korrelaatio, ei siitä voida päätellä, että psyykkinen on hermoston makrotila. Korrelaatiotutkimus on mahdollista juuri sen johdosta, että ko. tapahtumasarjat edellytetään toisistaan erottuviksi ilmiöiksi.

Psykofyysisen ongelma

Ei myöskään tunnu oikeutetulta luonnehtia psykofyysisen ongelmaa siten, että se palautuisi aivojen mikro- ja makrotilan välisten suhteiden problematiikaksi. Jos psyykkinen luonnehditaan kuten edellä, ei aivojen mikro- ja makrotilojen neurofysiologisessa tarkastelussa ole lainkaan kosketeltu psyykkistä puolta psykofyysisestä. Hermoston mikro- ja makrotilojen keskinäisten suhteiden tarkastelussa kiinnitetään huomiota kahden neurofysiologisen funktiotason väliseen problematiikkaan. Ongelma on tällöin kokonaan neurofysiologian sisäinen asia. Psykofyysisestä on edellisen ajatuskulkujen pohjalta edeten kyse vasta silloin, kun psyykkistä edustaa merkityssuhteiden organisoitumisen prosessi ja kysytään sen suhdetta aivotapahtumiseen sekä muuhun orgaaniseen tapahtumiseen.

Ns. double-aspect -näkemys

Paremmän ilmaisen puutteessa on mahdollista sanoa, että hermostapahtumisen mikro- ja makrotilojen kuvaus esittää jotakin siitä kokonaistapahtumasta, josta psyykkinen olisi toinen aspekti. Tämä kokonaisuus — nimettäköön se miten tahansa (persoonaa, eksistenssiä yms.) — ei yksin ole kumpikaan: ei aivotapahtuma eikä psyykkinen. Ei ole mitään kavahdettavaa siinä, että me joudumme puhumaan aivotapahtuman ja psyykkisen yhdessä olemisesta (coexistence). Päinvastoin tämä ns. double-aspect -näkemys tuntuu nykyvaiheessa klassisista body-mind -ongelman ratkaisuyrityksistä kaikkein mielekkäimmältä. On erittäin vaikeata keksiä mitään enemmän ykseyttä lähenevää peruskatsomusta kuin kaksi-aspekti -oletus on. Itse asiassa filosofiset identiteettihypoteesitkin näyttävät olevan vain eräitä muunnelmia tästä ontologisesta katsomuksesta.

Kaksi-aspekti -näkemys vaatii kuitenkin yksityiskohtaisempaa analyysia sen selkeyttämiseksi, millaisiksi ns. 'aspektit' ja niiden yhdessäoleminen käsitetään. Ilmeistä on, että aivot ja psyykkinen jonkin kokonaisuuden aspekteiksi käsitettyinä eivät ole samanlaista 'vierekkäisyyttä', 'kerrostuneisuutta' tms. ajallisaikallisesti erottuvia suhteita kuten tuollissa materia, rakenne, väri jne. Kaksi-aspekti -näkemysessä järjen vaatimuksia tyydyttävää on se, että siinä edellytetään ilmiösarjojen kokonaisuuden muodostava yhdessäoleminen, mutta nähdään samalla niiden looginen tyyppiero selvästi sekä 'velvoitetaan' tutkijoita tutkimaan kumpaakin todellisuuden realisoitumismuotoa problematiikan omassa mielekkyyssalveissaan.

Kaksi-aspekti -näkemys edellyttää aspektien erilaisuutta ja niiden yhdessäolemistä kokonaisuutena voidaan eräältä puoleltaan havainnollistaa seuraavalla analogialla. Jokainen yksityinen sävel todellistuu korkeutena, kestona ja sointina. Korkeutta, kestoa ja sointia voidaan pitää eräänlaisina

sävelen aspekteinä. Ei voida tuottaa säveltä, jolla olisi vain korkeus, vain kesto tai vain sointi. Kun jokin niistä tuotetaan, ovat toiset myös varmasti olemassa. Kyseessä on niiden sisäinen, välitön ja toisensa samanaikaisesti läpäisevä yhdessäoleminen sävelen kokonaisuutena. Silti on mahdollista ja välttämätöntä puhua korkeudesta, kestosta ja soinnista omina mielekkyysalueinaan. Minkäänlaisilla tutkimusoperaatioilla ei näiden eri mielekkyysalueiden problematiikkaa voida homogenisoida.

Vaikka tämäkin analogia on ihmisen kuvauksen yhteydessä perin vajavainen, voidaan sen antamisen viitteiden pohjalta tehdä hermotapahtuman ja psyykkisen yhdessäolemista hieman paremmin käsitettäväksi. Näiden kahden ns. aspektin erillaisuus ja yhdessäoleminen ovat omalaatuisia suhteita siksi, että toisena aspektina on tietäminen ja toisena se, josta jotakin halutaan sekä voidaan tietää. Tätä suhdetta ei mikään muualta todellisuudesta otettu analogia voi tyydyttävästi valaista, vaan ko. suhteita on alun alkaen tutkittava ainutlaatuisina ilmiöinä. Olennaista empiirisen tutkimuksen kannalta on edellisen analogian valossa todeta, että psyykkisen ja aivotapahtuman problematiikat sijoittuvat eri mielekkyysalueille.

Psyykkisen energettinen luonne

Kun psyykkinen käsitetään ymmärtämisen kokonaisuudeksi, joka realisoituu merkityssuhteiden organisoitumisena, selkeytyy myös keskustelu energias- ta puheena olevissa yhteyksissä. Merkityssuhteiden organisoitumisen kulkuun liittyen voidaan aivotapahtumassa todeta myös neurofysiologisesti mitattavia hermoenergian vaihteluita. Kaikella ymmärtämisellä kuten ajattelulla ja tunteella on neurofysiologinen energettinen aspektinsa samaan tapaan kuin analogiasamme tietyn korkuisella sävelellä on välttämättömästi tietty — värähtävän kappaleen rakenteesta seuraava — sointinsa. Ei kuitenkaan voida taaskaan sanoa, että psyykke on neurofysiologisesti mitattavaa energiaa. Tämän energian kuvaus ei kuvaa mielellisyyden organisoitumisessa eli psyykkisessä esiintyviä energettisiä konstellatioita.

Merkityssuhteiden epäselvyytiloissa, niiden ristiriitaisuuksissa, konflikteissa, ambivalensseissa sekä ilon, surun, ahdistuksen yms. kokemuksissa esiintyy merkityssuhteiden yhteen koordinoitumisessa jännityksiä, jännitysten laukeamista ja harmoniaa. Tämä oikeuttaa puhumaan ymmärtämisessä vallitsevasta dynamiikasta ja siten myös psyykkiselle ominaisesta energettisestä luonteesta. Psyykkiset jännitykset ovat kuitenkin olemassa mielen ja mielen, merkityksen ja merkityksen, esim. uuden ja jo olemassaolevan merkityssuhteen, jäsenyttämättömän mielellisyysaineksen (ahdistunut, ikävystynyt, euforinen yms. perustunnelma) ja jäsenytyneen merkityssuhteen tai muun sellaisen ymmärtämisen organisoitumisen kulkuun kuuluvan tekijän välillä. Koska tätä tyyppiä olevia dynaamisia konstellatioita voi niiden perusluonteesta seuraten esiintyä vain mielellisyyden sisäisessä organisoitu-

misessa, ei niitä voida myöskään aidosti — so. niiden oman olemuksen edellyttämällä tavalla — tutkia muutoin kuin pysyttelemällä merkityssuhteiden muodostuksen mielekkyysalueen piirissä. Aitoja psyykkistä dynamiikkaa koskevia kysymyksiä ovat tällöin esim. seuraavat: mitkä merkityssuhteet ovat ristiriidassa, konfliktissa tai ambivalenttisisa suhteissa, miten niiden organisoitumisen kulku on johtanut tällaiseen vaiheeseen, miten näin muodostunut psyykkisenergeettinen lataus olisi mahdollisesti laukaistavissa merkityssuhteiden organisoitumisen prosessiin (esim. psykoterapeuttisesti) puuttumalla jne.

Neurofysiologisesti mitattavalla hermoenergialla ei voida identifioida merkityksiä eikä yleensäakaan puhua merkityksen ongelman edellyttämistä ominaisuuksista ja relaatioista. Kyseessä ei tässä ole mikään nykyvaiheessa vallitseva ja tutkimuksen kehittymättömyydestä seuraava asiantila, vaan periaatteellinen vaikeus, jota mikään empiirisen tutkimuksen kehitys ei voi poistaa. Vaikka on mahdollista edellyttää, että esim. tietämisessä tosi ja epätosi, tunteessa aitos ja epäaitous, arkikokemuksessa reaalisuustaso ja psyykkisessä häiriössä epäreaalisuusaste voitaisiin joskus neurofysiologisesti karottaa ilmoittamalla niitä vastaavat neuraaliset energia-arvot, ei tällöin puheena oleva energia ole samaa kuin mainittujen ymmärtämisen ulottuvuuksien mielellisyysarvot. Ne voidaan ja pitää tavoittaa aivan toisella tavalla.

Sellaiset ymmärtämisen perusulottuvuudet kuten tosi, epätosi, aitos, epäaitous, reaalisuus, epäreaalisuus, varmuus, epävarmuus jne. ovat kokemuksessa itsessään ja vain siinä esiintyviä evidenssilaitteita. Koska niiden olemus on mielellisyyttä, niistä voidaan puhua vain ymmärtämistä kuvaavissa kategorioissa. Monissa tapauksissa — vaikkakaan ei aina — tosi, aito, realistinen tai epätosi, epäaito, epäreaalinen yms. merkitysluonne koetaan niin ilmeisen vakuuttavana, että voimme tehdä niiden varaisesti tarpeelliset ratkaisumme suhteessamme todellisuuteen. Kokemuksemme evidenssien selkeyttä ja luotettavuutta tuskin kuitenkaan voidaan milloinkaan parantaa syventämällä niihin vastaavuussuhteessa olevan hermoenergeettisen ulottuvuuden tuntemusta.

Eräissä tapauksissa mielellisyyden organisoitumisen vaiheissa esiintyy voimakasta psyykkisenergeettistä latautuneisuutta (aggressio- ja frustraatiotilat, euforia yms.). Tällöin todennäköisesti myös neurofysiologisesti mitattava energia vahvistuu. Edelliseen sävelanalogiaan vielä palaten myös sävelsointi vahvistuu, kun tietty sävelkorkeus tuotetaan voimakkaammalla intensiteetillä. Korkeus ja sointi ovat kuitenkin vahvistuneinkin eri asioita. Samoin ovat neurofysiologisesti mitattava energia ja psyykkinen energia eri asioita, vaikka niiden intensiteetit voivat vahvistua positiivisesti korreloiden. Sävelen tapauksessa voi hieno sointi kuitenkin joskus turmeltua liian karkeasti vahvistetussa säveln produktiossa. Analogian kehittäminen tähän suuntaan tuo keskustelun jo psykosomaattisten häiriöiden ongelman äärelle. □

Ympäristönsuojelun läpimurto Suomessa

Pekka Nuorteva: Elohopea Suomen luonnossa ja hallintokoneistossa. WSOY, 1976.

1960-luvun jälkipuoliskon aatteellinen hyökyaalto toi mukanaan monien piristävien tuulahdusten ohella ympäristönsuojelullisen ajattelun Suomeen. Yli viisi vuotta kestänyt elohopeakiista oli tämän kehitysprosessin parhaita vauhdittajia. Professori Nuortevan tehtävä eräänä kiistan pääroolin esittäjänä ei ole ollut helppo. Hän on parhaimmillaan kuvattessaan kiistan dramaattisia käänteitä ja punnitessaan käydyin taistelun opetuksia ja kokemuksia. Hän tuo myös erinomaisesti esiin elohopean vaarallisuuden sen päästessä luonnon kiertokulkuun.

Kuuman elohopeakiistan kiehuessa alkoivat rintamalinjat vähitellen selkiintyä. Ympäristöliikkeen muodostivat tiedemiesetiikkaansa kunnioittavat tutkijat, luonnonsuojelijat ja valppaat toimittajat. Tähän rintamaan asettuivat loppuvaiheissa myös kallastajat, jotka alussa vaikean tilanteen hämmäntäminä olivat uskoneet viranomaisten propagandaan.

Vastapuolelle linnoittautuivat rahan sokaisemat liike- ja teollisuusmiehet, arvovallan ja virka-aseman luoduttamat viranomaiset sekä paksunahkaiset poliitikot. On hätkähdyttävää havaita näiden kahden ryhmän täysin erilaiset arvomaailmat.

Elohopeakiistan yhteydessä paljastui myös Suomen hallintokoneiston perinteinen hitaus ja täydellinen valmistautumattomuus ympäristönsuojelulliseen ajatteluun. Kiistan pitkittymisen aiheutti ennenkaikkea Lääkintöhallituksen vähättelevä suhtautuminen elohopeavaaraan. Kolmisen vuotta kestänyt viivytystaistelu oli sitkeä ja yllättävän raju.

Poliitikot pelasivat kiistan aikana tapansa mukaan varman päälle. Vasta sitten kun vahinkojen korvauslain jatkuva viivyttely alkoi aiheuttaa kiusallista julkisuutta, laki saatiin aikaan. Elohopeakiistan aikana ei mitään tapahtunut itsestään. Vasta lain, aukottoman informaation ja riittävän voimakkaan painostuksen edessä teknokraatit taipuivat.

Nuortevan elohopeakiistan historiikki keskittyy hieman liiaksi henkilökysymyksiin ja teoksen rakenne on jossain määrin sekava. Elohopeakysymyksen kytkentä laajempiin kokonaisuuksiin ja eräät mielenkiintoiset taustatiedot puuttuvat melkoisessa määrin.

Teoksen suurin ansio on elohopeakiistan antamien kokemusten ja opetusten tarkka kirjaaminen. Luonnonsuojelijan lähitaistelustrategian on oltava riittävän raju, kokonaisvaltainen ja tosiasioissa ehdottoman tiukasti pitäytyvä. Nuortevan tiedonjulkistamisapurahan saanut teos on tärkeä dokumentti siitä taistelusta, jonka aikana ympäristönsuojelun ideologia lopullisesti murtautui suomalaiseseen kulttuuri-ilmastoon.

Martti Niemi

Ihmisen olemus...

ole toivoa todella aidosti uudesta ja paremmasta yhteiskuntajärjestelmästä. Silloin edelliset näkökohdat jäävät utopistisiksi. Nykyisessä yhteiskunnan kehitysvaiheessa luulisi voivan kirkastua poliittista tahtoa sellaisten uudistusten vähittäiseen läpiviemiseen, jossa ei loukattaisi oikeudentuntoa ja -vaatimuksia eikä vapautta harjoittaa kulttuuria riippumattomana talouden eduista.

Kolmas keskeinen yhteiskunnan alue on vielä käsittelemättä, nimittäin kulttuuri. Oikeustoiminta takaa inhimilliset oikeudet vähentämättöminä. Kulttuuritoiminnan tulee pohjautua ei-kaupallisuuteen ja vapauteen. Se on vapautettava taloudellisista lainalaisuuksista tai talouselämän paineilta. Tämä on mahdollista, jos talouselämän piirissä olevat ristiriidat ratkaistaan sen omassa piirissä. Pysyköön talouselämä omassa lestissään. Kulttuuritoimintaan kuuluvat tieteet, taiteet, uskonto ja kasvat. On taattava niiden vapaa harjoitus ilman valtion tai muun instanssin holhous. Se merkitsee merkittäviä virikkeitä yhteiskunnan voimavarojen vapauttamiseen.

Meidän on siis ensisijaisesti tutkittava, min-käläisiin tarpeisiin yhteiskunnallinen toiminta eri aloilla perustuu. Yhteiskunnan on jäsen-

nyttävä noista tarpeista käsin. Jos olemme menettäneet kosketuksen noihin tarpeisiin, sitä kiihkeämmin meidän on niitä etsittävä.

Työtä sävyttäköön tiedostettu yksilöllinen ja/tai yhteisöllinen tarve. Pohtimalla tarpeita näemme ne kahlitsevat tekijät, jotka tällä hetkellä vinouttavat työtä.

Tarpeiden tutkiskelussa on nähdäkseni syytä lähteä kolmijäsennyksen ideasta, jonka Rudolf Steiner on esittänyt kirjassaan "Yhteiskunnallisen kysymyksen ydinkohtia", (kts. myös Wilenius "Tietoisuus ja yhteiskunta", Gummerus 1972). Inhimilliset tarpeet ovat olemukseltaan monen laatuaisia, eikä mitään tarvetta saisi alistaa toisen tarpeen ehtoihin. Näin erityisesti, kun tehdään työtä kolmen itsenäisen ja toisistaan suhteellisen riippumattoman tarveryhmän sisällä; nimittäin oikeus-, kulttuuri- ja taloustoimen piirissä.

Samoin kuin Marx ei voinut antaa selvää yksityiskohtaista kuvaa kommunistisesta yhteiskunnasta, ei edellisten kaltaisten päämäärien toteuttamiseen voi antaa yksityiskohtaisia toimenpide-ehdotuksia. Se olisi elämälle vierasta puoskarointia. Mutta noiden ideoiden varassa voidaan toimia ja yksittäisillä pienemmillä tai suuremmilla toimenpiteillä edistää yhteiskunnan jäsentymistä. □

KULTTUURIKESKUS KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite Helsingissä: Steiner-koulu, Lehtikuusentie, Hki 27.

Puhelin: 90 - 678 118.

TURUSSA syksyllä 1976

Yhteistyössä Turun Kauppakorkeakoulun kanssa järjestetään tänä syksynä ensimmäistä kertaa

TIEDON RAJAT -sarja

myös Turun seudun asukkaille. Tiedon rajat -sarja käynnistyi Helsingissä keväällä 1975 ja on siitä lähtien jatkanut ohjelmistossamme uusien, vielä tavoittamattomien todellisuuden alueiden valottamista sekä nykytietomme lukkiutumisen osoittamista. Nyt Turussa alkava Tiedon rajat -sarja järjestetään viitenä perättäisenä maanantaina 4. 10. klo 19 alkaen Turun Kauppakorkeakoulun salissa 7 (1. krs.) osoite: Rehtorinpellontie 5, 20500 Turku 50.

Tilaisuudet ovat *kaikille avoimia*.

Alustuksia julkaistaan kuusi kertaa vuodessa ilmestyvässä *Katsaus*-lehdessä, jonka voi tilata maksamalla 25 mk ps-tilille 715 56-0.

Ohjelma:

- Ma 4. 10. Prof. Pentti Malaska: Tulevaisuuden tutkimuksesta ja tutkimisesta.
klo 19 — mitä voimme tietää tulevaisuudesta
- Ma 11. 10. Prof. Sven Krohn: Tiede ja parapsykologia
klo 19
- Ma 18. 10. Prof. Reijo Wilenius: Ihmistiedon rajat — voidaanko ne ylittää?
klo 19
- Ma 25. 10. Valt.tri Pentti Viita: Missä kulkevat nykyisen taloustieteen rajat?
klo 19 Ylitetäänkö ne usein huomaamatta?
- Ma 1. 11. Prof. Matti Vapaavuori: Tietospasmi — ihminen ja tietoyhteiskunta
klo 19

TERVETULOA

Katsaus 4 • 76

Sisältö:

KAI LAITINEN	3	Vallanpitäjät ja kirjallisuus
OLLI HALKKA	6	Geneettisen manipulaation mahdollisuudet ja etiikka
KARI E. TURUNEN	10	Ihmisen olemus ja työ
KARI KROHN	17	Homeopatia — eräs parantamisen tie
TOIVO RAUTAVAARA	19	Ruokamme ja terveys
JYRKI LAINE	21	Pään ja käsien käytöstä
OVE EK	22	Normaalius taideterapian näkökulmasta
	23	Keskustelua: Lauri Rauhala
MARTTI NIEMI	26	Ympäristönsuojelun läpimurto Suomessa

Liitteenä Kriittisen Korkeakoulun syksyn ohjelma